ARCHIVU
pentru filologia si istoria.

Nr. VII. 10. Augustu 1867.

XVI.
ELEMENTE-LE STRAINE IN LIMB'A ROMANA.

I.

Si cu alte ocasiuni, sî mai de multe ori, atâtu in acésta folia nr. IV la inceputu, câtu sî „principia“-le nostre (la pag. 231 seqq.), sî anumitu in disertatiunea nóstra latina: Despre latinitatea limbei romanesti *), mai pre scurtu seau mai pre largu amu amentitu, cumu multi deintre literatorii altoru natiuni inca de multu intru adensu s'au ocupatu si se ocupa cu cestiunea limbei nostre, si mai de aprope cu elementele straine, ce se afla intru insa, sî cumu unii dein cercetarile sale au trasu atari conclusiuni, cari arunca mare umbra si grele indoiele, nu numai asupr'a romanetatei limbei nostre, ci chiaru si asupr'a originei romane a' natiunei.

Dein celi vechi se destinsera, si prein astasi castigara ore-carasi celebritate, mai alesu Thunmann, Sulzer, Eder, si C. Schuller **), pre cari, fiendu cà toti au repausatu in domnulu, nu vomu sei mai conturbàmu si noi in repausulu eternu, ci tienendu-ne de proverbiulu vechiu latinu: de mortuis non nisi bene, — aut nihil, dupa ce bene nu potemu dîce de eli, mai volîmu a nu dîce nemica, cà-ce si de almentrea unii dein eli, panà erau in viatia, destule siau audîtu dela ai nostri seau dela altii, si de acea sî noi bucurosu aruncàmu velulu uitarei, preste ce au pecatuitu sî eli cá omeni fiendu pre pamentu, numai câtu si altii se le dè bona pace in mormentu, si se nui mai resusciteze cá marturi in contr'a nostra; cà-ce in atare casu, si noi lapedandu pietatea catr'a celi morti la una parte, amu fi costrinsi, noi si alti romani, a le aratá cadavre-le deshumate in tota hedîmea loru.

De acea aici ne restringemu numai la celi de in viatia, cari se potu si apará, de se voru semtî pre nedereptu acusati, dorindu inse si nevoliendu-ne a oserbá si catrà acestia tota politeti'a si bon'a cuvenientia, ce detorimu unulu altuia, panà ce custàmu in viatia. De unde si oserbatiunile nostre voru fî mai multu generali, mai pucinu speciali, er' nece de cumu personali.

De alta materia mai in specie au scrisu de curundu dd. Fr. Miklosich in: Elementele slavice in limb'a rumuna (sic), — W. Schmidt in: Elementulu slavicu in limb'a rumuna (sic), — sî E. Rössler in: Partile constitutive grecesci si turcesci in limb'a romàna (sic) *).

Cari, cu totii, se paru asi concentrá parerile intru acolo, cumu cà limb'a romanesca e una amestecatura dein elemente eterogenie paritetice (in togm'a indereptatîte); — si de acea chiaru si natiunea romana e unu poporu cu totulu nou, esîtu dein amesteculu mai multoru natiuni vechie si noue, er' nece de cumu natiune vechia romana; de una parte fiendu cà nu sciu se esplice, ce s'a facutu cu atâte popora barbare, ce au inundatu Daci'a si apoi au disparutu forà sunetu, er' de alt'a fiendu cà eli se paru a presupune, cà in

*) De latinitate linguae valachicae, — in Analii gimnasial, Blasiu 1855.

**) J. Thunmann's: Uiber die Geschichte u. Sprache der Albaner u. der Wlachen, — in: Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker, erster Theil: 8^{0}, Leipzig 1774.

Fr. J. Sulzer's: Geschichte der transalpinischen Daciens (trei tomi), 8^{0}, Wien 1781.

J. C. Eder: Observationes criticae (ad Felmer) etc. 8^{0}. Cibinii 1803, etc.

J. C. Schuller: Argumentorum pro latinitate linguae valachicae seu rumunae epicrisis, 8^{0}, Cibinii 1831, etc.

*) Die slavischen Elemente im rumunischen, von Fr. Miklosich, 4^{0}, Wien 1861.

Das slavische Element in der rumunischen oder walachischen Sprache, von W. Schmidt, in Analii museului transilvanu (germ. si magiar.), tom. IV, fasc. I. 4^{0}, Clusiu 1867.

Die griechischen und türkischen Bestandtheile im Romänischen, von Dr. E. R. Rössler, 8^{0}, Wien 1865.

limb'a romana nu au potutu se intre elemente ne-romane pre alta cale, de câtu numai prein amestecu cu slavi, greci, turci, magiari, nemti etc.

Inse, écca si parerile fia-caruia in specie, de si pentru angustimea locului, dorere! numai prescurtu, dar' pre cumu si-le au cosemnatu eli insii, atâtu in limb'a originale, câtu si in versiunea nostra, care deca vá fí cumu-va smentita in care-va parte, cunoscutorii de limb'a germana si magiara, in cari suntu publicate tote-trele disertatiunile acelea, le voru indereptá, sperâmu, cu spiretulu blandetieloru, cumu dîceau vechii nostri traducutori si tipografi.

Fr. Miklosich serie:

„Ungeachtet das Volk der Rumunen Gegenstand zahlreicher Untersuchungen war, so ist dessen Entstehung doch noch sehr im Dunkeln, dass wir sie auch heut zu Tage ein räthselhaftes Volk nennen müssen, wie sie Niebuhr vor mehr als dreissig Jahren genannt hat. Vorträge 3, 218. Diese Dunkelheit hat ihren Grund in den spärlichen Nachrichten über die Geschicke dieses Volkes während des ganzen Mittelalters.

„Dass die Rumunen Abkömmlinge der Römer sind, ist eine alte Ansicht. Schon Cinnamus, der in die Mitte des zwölften Jahrhundertes unter Manuel Comnenus schrieb, spricht sie aus: *οἱ Βλάχοι τῶν ἐξ Ἰταλίας ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται.* Sie stammen von jenen Römern ab, welche Trajan nach Decebal's Besiegung zu Anfang des zweiten Jahrhunderts in der Provinz Dacien ansiedelte.

„Es liegt in der Natur der Sache, dass sich die Römer in Dacien mit den eingebornen Daciern, und in Moesien mit den Bewohnern Moesiens, den Geten, vermischten: die Rumunen des vierten und fünften Jahrhunderts müssen daher als romanisirte Dacier und Geten angesehen werden.

„Der Ursprung der rumunischen Sprache datirt dem gesagten gemäss vom Anfang des zweiten Jahrhunderts, wo römische Colonisten sich am linken Ufer der untern Donau niederliessen. Denn erst durch jene Colonisten ist die Sprache begründet worden, welche in Form und Materie römisch, durch die Sprache der frühern Bewohner jener Länder modificirt, eine wahrhafte langue romane ist.

„Die Colonisirung Daciens hatte zur Folge die rumunische Sprache, in der sich die Sprache der Römer und eine fremde nach Form und Materie durchdrungen haben.

„Dass die Rumunen reine Römer sind, ist eine unbegründete Meinung, etc.

„De sî poporulu Rumuniloru a fostu obiectulu numerose-loru cercetari, originea lui inse atâtu e inca de intunecata, câtu noi si astadi cauta sei numimu unu poporu enigmaticu, pre cumu in a-ante de ast'a cu 30 de ani mai multu ia numitu Niebuhr in prelectiunile sale, 3, 218. Asta intunecela-si are caus'a in pucine-le notitie despre templarile acestui poporu in totu decursulu evului mediu.

„Cumu cà Rumunii suntu descendentii Romaniloru, e una vechia parere. Inca Cinnamu, care scriea pre la miediloculu seclului XII sub Manuele Comnenu, totu asia se esprime dîcundu: Vlachii, de multu se dîcu a fí colonii celoru dein Itali'a. Eli se tragu dela aceli Romani, pre cari Traianu ia asiediatu in provinci'a Dacia, dupa invingerea asupr'a lui Decebalu, pre la inceputulu seclului II.

„Dein natur'a lucrului urmeza, cà Romanii in Daci'a s'au amestecatu cu Dacii nativi, er' in Mesi'a cu locuitorii Mesiei, Getii. De acea Rumunii dein alu IV si V seclu cauta a se considerá, cá Daci si Geti romanisati.

„Dupa cele dîsa dar', originea limbei rumunesci dateza de la inceputulu seclului II, candu unii colonisti romani se asiediara pre tiermurea stanga a' Dunarei. Pentru cà numai prein aceli colonisti se fundà mai antaniu acesta limba, carea in forma si materia e romana, er' prein limb'a locuitoriloru mai vechi ai aceloru provincie modificata, e una adeverata limba romanica.

„Colonisarea Daciea avù de urmare limb'a rumunesca, in care limb'a romaniloru, si una alta limba straina dupa forma si materia s'au strabatutu un'a pre alt'a.

„Cumu cà rumunii suntu romani curati, e una parere nefundata, ect.

„In späterer Zeit, etwa vom sechsten Jahrhundert an, trat zur Verbindung des autochtonen Elementes mit dem römischen auch das Slavische hinzu, namentlich das Slovenische, ect.

„Für mehrere Gegenden wird endlich auch eine Verbindung von Rumunen und Magyaren behauptet werden müssen; etc.

„In tempure mai tardîa, camu de la alu VI-le seclu in coce, catrà impreunarea elementului locale cu celu romanu se adause si celu slavicu si anume celu slovenesíu, etc.

„In urma, pentru mai multe tienute cauta se se presupuna si una impreunare de Rumuni si Magiari; etc.

W. Schmidt:

„Die Rumunen, wie sie sich ursprünglich und einheimisch nannten, oder — wie sie von den benachbarten Slaven genannt wurden, — die Walachen mögen bei der diessfalls für sie sprechenden alten Ansicht, immerhin für das eigene, reine Römerthum plaidiren, jedenfalls wird gerade diese Abstammung eine unbegründete Meinung und das Volk selbst — wie Niebuhr vor mehr als dreissig Jahren sagte — ein „ethnographisches Räthsel“ bleiben; etc.

„Rumunii, precumu insii s'au numitu pre sene de inceputu si intre sene, seau, precumui numira slavii invecinati, Vlachi, potu se staruiesca, pre urm'a vechiei pareri, care intru ast'a le partenesce, pentru romanetatea propria, curata, — de acea inse chiaru asta descendentia totu va remané una parere nefundata, si poporulu insusi, — cumu a dîsu Niebuhr in a-ante de mai bene de 30 de ani, — una enigma ethnografica; etc.

E. R. Rössler:

„Das romänische unterscheidet sich von allen romanischen Sprachzweigen durch die massenhafte Reception slavischer Wortschätze (!), das Lateinische hat dadurch starke Einbüsse erfahren, ja die romanische Volksprache, an welcher der moderne Purificirungsdrang, der jetzt die Literatur beherrscht, noch machtlos geblieben ist, zeigt in den unzerstörbar festen Linien der romanischen Grammatik eine völlige Herrschaft des Slavischen.

„So wurde die romänische Sprache die gemischteste aller romanischen, sie allein enthält eine weitaus grössere Zahl fremder Worte, als alle romanischen zusammen; etc.

„Cea romanesca se destinge de catrà toti celi alalti rami ai limbeloru romanice, prein receptiunea masiva de tesauri (!) de cuvente slavice. Partea latina dein acest'a a suferitu mari pierderi, ce e mai multu, limb'a romanesca populare, in cuntr'a careia nevolienti'a moderna de purificare, care acumu domnesce in literatura, a remasu inca forà potere, in liniamentele neclatite si solide ale gramatecei romanesci arata una predomnire completa a' elementului slavicu.

„Asia limb'a romanesca devenì cea mai amesteeata deintre tote cele romanice; ea singura contiene unu numeru cu multu mai mare de cuvente straine, de câtu tote cele alalte romanice impreuna; etc.

Sî cu atât'a suntemu multiamiti, fiendu cà W. Sch. pre cumu s'a vediutu dein cele premise, totu aceasi parere are cu Fr. M., inca si in cuvente se tiene strensu de testulu aceluiasi, de câtu cà in registrulu cuventeloru slavice are mai multe erori limbistice de câtu antesemnanulu seu; de acea nu aflaramu de lipsa a mai continuá estrasele dein disertatiunea lui.

Er' ce scrie E. R. Rössler mai suau, se referesce numai la limba, dar' ce mai opineza si de originea natiunei romane, a desfasiuratu in altu libelu cu titlu: Dacii si Romàni; la care se potu adauge si alte doua totu dela acel'a: Daci'a in a-ante de Romani, sî: Getii si vecinii loru *).

Va se dîca: Domni'a loru, precumu amu premisu, dein cuventele slavice, grecesci si turcesci, ce se afla in limb'a romanesca si in cartile baserecesci, si pre cari le place, ale numí elemente

*) Dacien u. Romänen; — Das vorrömische, Dacien; — Die Geten u. ihre Nachbarn, — 8°, Wien, 1860 si 1865.

si parti costitutive ale limbei romanesci, conchidu:

1. Cumu cà limb'a romanesca nu e curatu romana, ci unu amestecu de elemente eterogenie, bunamite, cumu e limb'a anglesca.

2. Cà aceasi se pote, si cauta, se se dîca sî de insasi natiunea, fiendu cà si de almentrea forte pucinu scriu scrietorii evului mediu de români, er' numele româniloru vlachi nu sue mai susu de câtu celu multu panà la seclulu IX, sî asia deca natiunea romana ar' fí mai vechia, ar' cautá se fia amentita sub numele de Vlachi si la autori mai vechi; er' de a custatu natiunea sî nu s'a amentitu, ar' fí una enigma nedeslegata, pentru ce nu s'a amentitu.

Nu ne indoimu, cà lectorii la prim'a aruncatura de ochi asupr'a acestoru opiniuni si argumentari, cari inse nu tote s'au potutu produce aici pentru stremtóri'a locului, le au sciutu apretiuí dupa meritu, si au cunoscutu numai decâtu falsulu dein adeveru, sî cà multe de in acele conclusiuni suntu eronie, deduse dein premise false seau neadeverite, precumu suntu:

cà colonistii romani au cautatu se se amestece cu Dacii si Geti, cumu dîca Fr. Miklosich; —

cà limb'a colonistiloru s'a modificatu prein limb'a Daciloru si Getiloru, — totu acel'a; —

cà in limb'a romanesca s'a amalgamatu limb'a colonistiloru romani si alt'a straina dupa materia si forma, — va se dîca cà in limb'a romana au intratu cuvente si forme dacice si getice, forà de a ne produce macaru unu esemplu câtu de micu de materia si forma dein acea limba straina, pentru care forte iamu fí multiemitori; —

cà la elementulu dacoromanu alu limbei, mai tardîu, camu pre la secl. VI (cà anume nu scie spune) s'a adausu si elementulu slavicu; — si in urma:

cà pre alocurea ne amu amestecatu si cu unguri, póte cà vrè se dîca: cumu cà s'au facutu si dein unguri romani, erasi pentru cà in limb'a romanesca se afla pre alocurea multe cuvente unguresci; de acea —

cà opiniunea, cumu ca romanii aru fí Romani curati, e nefundata, fiendu cà nece colonistii romani nu au fostu curati Romani; care e si parerea lui W. Sch., numai câtu acest'a apoi adauge:

cà limb'a dacica a fostu slavica, si Dacii slavi, — se pote cà dein causa, cà-ce almentrea nu erá cu potentia a aratá macaru unu cuventu dacicu in limb'a romanesca; — totu asia sî:

cà in limb'a romanesca predomnesce elementulu slavicu si dupa materia si dupa forma; etc.

Unii deintre lectorii nostri, pote cà voru carscterisá aceste opiniuni, conclusa, si argumentari, inca si mai aspru, de sofisme aroganti, cu cari forte sémena cá ou cu ou.

Noi inse totu ne vomu luá libertatea, de a ne face unele oserbatiuni generali, dein cari se se cunosca apriatu, cà acea parere a lectoriloru nostri in adeveru e si fundata.

Spre intielegerea inse a tota controverti'a, si spre defigerea puntului, pre carele stàmu noi, cari scriemu aici, pentru cá nu cumu-va se fimu judecati, cà luàmu vorbele omeniloru intru aliurea, seau cà suntemu escentrici in parerile nostre, cumu ne judeca pre noi pre toti romanii, premitemu, cà —

dupa studia-le, ce amu facutu, si dupa combinatiunile, ce a cautatu se facemu, pre basea dateloru necontestabili istorice si filologice, suntemu de parere: —

a) Cà natiunea romana, e insasi posteritatea directa a colonistiloru Romani in Daci'a, cumu au fostu pre atunci, curati seau amestecati, totu atât'a; — er' ce a intrata dupa acea, pre tempulu colonisarei seau mai tardîu, dein alte sementie, chiaru si dein Daci si Geti, atâtu a fosta de neinsemnatu, câtu nu a potutu alterá elementulu originale romanu alu natiunei, cumu nu au potutu alterá pre alu Italiloru aceli relativè pucini Gothi si Lombardi, pre alu Galiloru Francii si Normanii, pre alu Ispaniloru erasi Gothii si Arabii, cu cari avura de a face, seau chiaru s'au si amestecatu; pre cumu nu au potutu alterá natiunelitatea germana Prusii si slavii dein Lausitz si Magdeburg, si multîmea de Boemi, Moravi, Sloveni, si de Iudei, cari au trecutu in senulu natiunei germane; si precumu nu au alteratu natiunalitatea magiara aceli straini dein tote limbele, cari s'au prefecutu in magiari mai demultu, de cari scrie Thurocz in Cronic'a sa *), — si cari se pre-

*) Part. I. c. 22: De introitu diversarum nationum in Hungariam: „Praeterea intraverunt Hungariam, tam tempore regis Geychae et S. regis Stephani, quam diebus regum aliorum, Bohemi, Poloni, Graeci, Hispani, Hismahelitae seu Saraceni, Bessi, Armeni, Saxones, Thuringi, Misnenses, et Rhenenses, Cumani, et Latini, qui diutius in regno commorando, quamvis illorum generatio nesciatur, per

facu in tote dîlele si astadi dein nemti, judei, slavi, sî chiaru si dein români ticolosi.

b) Cà limb'a romanesca, in fundamentu, dupa materia si forma, e insasi limb'a romana vulgare a' colonistiloru Romani adusi in Daci'a, er' nu slavica, — originaria, er' nu amestecata dein slavica, grecesca, turcesca, unguresca etc., — de si in decursulu atâtoru secli dela Traianu panà astadi a patîtu multe scaimbari fonetice, a pierdutu multe cuvente si forme romane, si a cuprensu in senesi nenumerate cuvente straine si forte pucine forme, dein caus'a colocuirei cu alte genti de alta origine si limba, — precumu s'a templatu, si nu pote se nu se temple, si cu alte limbe. La cari cause generali adaugemu si despotismulu, ce a domnitu in baserec'a si in viati'a politica a' romanului, mai alesu dein partea limbei slovenesci, impreuna cu alte influentie politice dein partea turciloru, magiariloru etc. Inse si acì forà de a alterá natur'a limbei romanesci, cumu nu a alteratu pre a' Italiloru, germaniloru, magiariloru etc. cuventele si formele exotice luate dein limbele popora-loru, ce le amu amentitu mai susu.

Eruditii straini, mai alesu slavici, au una minunata logica, candu tracteza despre limb'a romanesca. Eli aduna vre-una câte-va exemple de cuvente si de forme, ce in adeveru suntu seau numai se paru slavice, inse la tota templarea cu multu mai pucine de câtu cele romane, si cu tote astea nu se sfiescu in faci'a lumei a conchide a minori ad majus: cà limb'a romana e slavica, cá si candu in limb'a romana nu aru fí nece cuvente nece forme romane, pre cari le ignoreza, seau pucinu le apretiuescu, seau ce e mai reu, le intórtoca cá se le faca slavice.

c) Cà de acea, literatii romani au una sacra detorentia, cá venendu la cunoscenti'a acestoru adeverure, mai alesu in câtu pentru limba, se o cúratia, pre càtu va fí cu potentia, de totu elementulu, ce va fí recunoscutu cà e strainu, — pre cumu se o sî apere, erasi pre câtu se pote, de ori ce elementu strainu. Si ast'a, cu tote cà unor'a, mai alesu slaviloru, le-se va paré una lucrare nefundata si pucinu placuta, de acea inse totu remane detorenti'a nostra, precumu intru asemenea si literatii altoru natiuni totu dein acea causa, câtu au venitu la cunoscenti'a limbeloru proprie, in data s'au si apucatu de asi purificá limbele loru, mai de curundu, de esemplu: germanii mai de unadi *), er' magiarii chiaru in dîlele nostre.

Er' deca Slaviloru le dore ânem'a, de esilarea cuventeloru slavice dein limb'a romana, — eli se facu si ridiculi, pretendiendu dela romani, ceea ce nu aru poté pretende dela germani si magiari, in ale caror'a limbe inca se afla una multîme de cuvente exotice si anume slovenesci, — dar' nece voru cutezá se pretenda, prea bene sciendu, cà nu au nece unu dereptu de pretensiune, si cà, ne fiendu ascultati, numai aru remané de risu, ceea ce si dein partea romaniloru prea liusioru le-se pote templá.

Sî de almentrea, deca romanului s'a concesu, a impromutá dein limbe straine, si a cuprende in limb'a natiunale chiaru elemente exotice, dein templare, au necesetate, au luxu, — cene-i va poté contestá dereptulu, de a dá in apoi impromutulu, candu nu va mai avé lipsa de elu, seau chiaru si a eliminá pre cele intrate si subintrodusa dein lipsa au de nevolia, dupa ce lips'a si nevoli'a au incetatu.

Dupa aceste oserbatiuni si premise generali, cá punte de orientare seau principia si regule principali, se trecemu la altele mai speciali.

Deci —

matrimoniorum contractus, Hungaris immixti, nobilitatem pariter et descensum sunt adepti". Vedi Cuventu la inaugurarea Asociatiunei etc. pag. 64 seqq., unde mai pre largu amu disertatu de acesta materia. Vedi totu acolo si citatele dein Fallmerayer, Wesselényi etc.

*) „Wenn die Deutschen eben jetzt anfangen ihre Sprache von allen fremden Ausdrücken zu reinigen, und die ausländischen Wörter, Kunstausdrücke u. d. gl. durch eigene Wörter nachzubilden, so ist ihnen der Holländer hier schon lange, und beinahe seit der ersten schriftstellerischen Bildung der Sprache, mit seinem Beispiel vorgegangen". D. Jenisch, Vergleichung von 14 Sprachen Europens, 8°, Berlin 1796, pag. 97.

(XII.)

COLUMN'A TRAIANA.

IV.

HISTORIA UTRIUSQUE BELLI DACIEI, — AUCTORE CIACONO.

(Urmare.)

CIX. Milites in sylva castris vicina, partim ligna caedunt, partim in castra comportant, ut muris et munimentis castrorum reliquis interserant. Quantam autem vim habeat ars, ex hoc loco perpende: nam milites hi, qui aegre magnum tignum portarent, facile duo vectant, dum gracilius super humeros, gravius fune ex illo alligatum, minus gravatè ferunt.

CX. Tertius pons lapideus super fluvium fabrefactus in usum castrorum.

CXI. Equus Caesaris privatim ornatus, et a milite praetoriano tentus, interim dum castra perlustrat.

CXII. Archifaber murarius, qui ministris, quae sunt facienda, disponit.

CXIII. Trajanus augustus singulas munitiones, et castrorum partes, circuit et contemplatur, ut milites excitet ad operas sedule et alacriter praestandas, et ut, siquid videat minus recte dispositum, in melius corrigat. Miles autem genuflexus Imperatorem aliquid sibi indicentem adorat: non tamen lignum, quo erat onustus, deponit, urbanissime id agens, ne tantisper principe praesente, ab injuncto sibi munere vacaret.

CXIV. Foenilia in pabulum equorum intra vallum inclusa, quo munitiora et tutiora ab hostium insidiis forent; juxta quae pons quartus ligneus super fluvium fabrefactus, quo paleae et foenum commodius per flumen et per pontem in suum locum reponerentur.

CXV. Praetoriani milites, stipatores et custodes corporis Trajani augusti, ipsum circumstant, quorum unus indicem elevatum habet, in signum fidei, ut et alibi.

CXVI. Exploratum in fines hostium missi, dacis duobus vi captis, ad Caesarem revertuntur, et coram, manibus loro post terga revinctis, eosdem statuunt, ut ab illis hostium arcana consilia perquirat, et etiam extorqueat. Caligis autem laxioribus, et usque ad talos demissis, ut parum a bracis differant, et calceis integros pedes tegentibus, ii utuntur.

CIX. Soldati intru una padure aprope de castre, parte talia lemne, parte le ducu in castre, cá se le bage in muri si in cele alalte intariture ale castreloru. Er' câta potere are artea, dein aceea vei cunosce, cà acesti soldati, cari a nevolia aru poté duce unu lemnu, liusioru ducu doua, pre celu mai subtire pre umeri, er' pre celu mai greu legundulu cu fune de celu alaltu.

CX. Alu treile podu de pietra pre unu riu, facutu spre usulu castreloru.

CXI. Calulu Imperatului ornatu si tienutu de unu soldatu, pre candu imperatulu cerceteza castre-le.

CXII. Unu archifauru de muru, care arata lucratoriloru, ce se faca.

CXIII. Traianu imperatulu cerceteza si cauta tote intaririle si partile castreloru, spre a indemná pre soldati la lucrare diligente, si, deca ar' oserbá ceva neacuratu, spre alu indereptá. Er' unu soldatu ingenuchiandu in a-antea Imperatului, carei arata ore-ce, i-se inchina, ci nu depune lemnulu, celu ducea, prea politu lucrandu, cá se nu se vedia a incetá dela lucru in presenti'a principelui.

CXIV. Clài de fenu, inchise in castre, pentru nutretiulu cali-loru, cá se fia mai in securitate de catrà inimici. Lenga ele alu patrulu podu de lemnu pre unu riu, facutu spre a aduce mai cu comoditate palie si fenu la loculu loru.

CXV. Soldati pretoriani, pazitori corpului imperatescu, stau in giurui, de intre cari unulu tiene degetulu aratatoriu in susu, in semnu de credentia, cá mai susu.

CXVI. Celi tremisi in tienututulu inimiciloru, se esploreze, se intorcu la Traianu, aducundu doi Daci prensi, pre cari legati cu mânu-le la spate i presenteza, cá se intrebe dela eli suature-le ascunsa ale inimiciloru, chiaru si cu poterea. Eli suntu imbracati in nedragi lungi panà diosu, si in calciamente, ce coperu intregu pietiorulu.

CXVII. Pons quintus, caeteris vastior et magnificentior, super fluvium castris proximum ex lignis constructus, cui superstat praefectus fortasse fabrorum, aut archifaber pontis construendi, fustim vel sudem manibus tenens, minoresque artifices ad opus urgens; quorum alii ligna comportant, alii tigna intra vadum componunt, alii malleis aereis clavos infigunt ob operis firmitatem. Quis autem fuerit hic fluvius, certo deprehendi nequit. Ister autem esse non potuit, qui ob immensam eius profunditatem vadosus haud foret, ut tigna intra eius alveum figerentur. Rursus cursus est illi adeo rapidus, ut nequeant similes pontes super ipsum constitui, diutius permansuri.

CXVIII. Calcaria, forsan ubi calx vel conficiebatur, vel macerabatur, in usum murorum castrensium construendorum; nisi arenarium mavis, unde arena fossitia extrahebatur, et cophinis, hoc est vimineis cistis, a militibus perferebatur ad murorum fabricam.

CXIX. Instrumentum ex duobus fustibus confectum, quo lapides asportatu sint faciliores. Trajanus autem augustus praesens adest, per singulas cohortes et contubernia discurrens, ut siquid deest, imperet, et milites ad quotidianas operas, ad absolutionem castrorum, ad pugnam imminentem cum hoste fortiter subeundam, excitet: armaque et bellica instrumenta, annonae copiam, vel inopiam, et caetera huiusmodi inquirat.

CXX. Scuta et galeae militum, ex sudibus terrae infixis pendentes, interim dum munitionibus castrorum conficiendis vacabant.

CXXI. Equi Caesaris, sericeis et aureis stragulis ornati, purpureis floccis, e limbis pendentibus, a Caesaris famulis per praetoriam portam aquatum educti, froenis, quo commodius biberent, interim ablatis et in colla reiectis: ut mox eques ad profectionem e castris se Caesar accingat, adversus hostes acie dimicaturus.

CXXII. Porta praetoria castrorum, per quam legiones tres peditum, et alae aliquot equitum adversus imgruentes hostes egressae proficiscuntur.

CXXIII. Praetoriani milites ad praetoriam portam excubantes, custodes et stipatores Imperatoris, fidem erga principem indicis dextri elevatione, accuratamque, in proelio, Caesaris se soler-

CXVII. A' cincea punte, mai mare si mai fromosa de câtu cele alalte, preste unu riu aprope de castre, facuta de in lemnu, de asupr'a careia stà, precumu se pare, prefectulu fauriloru, seau architectulu puntei, tienendu in mâna unu fuste, si indemnandu pre maiestrii mai mici la lucru, dein cari unii cara lemne, altii asiedia grinde-le in vadu, er' altii batu cunia cu malia de arame, pentru tari'a lucrului. Inse ce riu e acest'a, chiaru nu se pote scí; ci nu potea se fia Dunarea, pentru cà acest'a, pentru afundîmea lui cea nemesurata, vadu nu are, asia câtu in albia-i se se pota infige grinde. De almentrea si cursulu ei atâtu e de repede, câtu nu se potu fabricá preste elu punti asemenia, cari se pota durá multu.

CXVIII. Varáritie, in cari seau se ardea varulu seau se stingea, spre usulu muriloru de castre; — de nu cumu-va-su grope de arena, dein cari se scotea arena, si soldatii o duceau in cosiarce de nuele la constructiunea muriloru.

CXIX. Una unelta facuta dein doue rude, spre a duce mai liusioru pietre-le. Er' Traianu imperatulu stà de facia, trecundu prein tote curtile si insocirile, spre a demandá, ce ar' lipsí, spre a indemná pre soldati la lucrulu de tote dîlele, la terminarea castreloru, si la lupt'a ce se apropiá cu inimiculu de a o portá cu barbatîa; si spre a cercetá armele, si machinele de batalia, ajunsulu seau neajunsulu proviantului, si altele asemenia.

CXX. Scute si coifure de soldati, spendiurandu dein rude infipte in pamentu, pre candu eli erau ocupati cu intarirea castreloru.

CXXI. Calii imperatesci, ornati cu straia de metasa si de auru, spediurandu fulgi rosii de pre margini, pre cari sierbitorii imperatesci-i ducu la adapatu pre port'a pretoriana, luandu-le diosu frenele, cá se pota bea mai comodu, si aruncandu-le loru pre spate; pentru cá Imperatulu numai de câtu se se acinga spre a esî dein castre la lupta cu inimiculu.

CXXII. Port'a pretoriana a' castreloru, pre care esu trei legiuni de pedestri si vreo-câte-va aripe de calareti mergundu in contr'a inimicului, ce se apropia.

CXXIII. Soldati de garda preveghiandu la port'a pretoriana, pazitorii Imperatului, redicandu aratatoriulu manei derepte prein unu nou juramentu dupa datena marturescu, cà voru fí cre-

tiam habituros, novo sacramento de more profitentur.

CXXIV. Pons sextus ligneus portae praetoriae castrorum proximus super fluvium constructus, per quem equites et pedites e castris egressi trajiciunt, in agrosque hostium vicinos se transferunt praelium conserturi *).

CXXV. Equites levis armaturae, cristas in galearum conis gerentes, quarum altera cauda existit, ut censeo, hippopotami, altera ex pennis struthionis apparet. Caudae namque hippopotami elegantissimae sunt, et dignae quae conis galearum inserantur. Quem morem hodie imperatores Turcarum servant, primoribus *) suae gentis, quos provinciis administrandis praeficiunt, unam caudam hippopotami donant, quam capitis ornamento super mitram praefigant, ut praefecturae insigne. Quare Aegyptii, siquos hippopotamos ceperint, caudas tenentur pnincipi reservare et transmittere, nec privato cuipiam licet illarum aliquam citra imperatoris permissum apud se retinere. In antiqua Romanorum militia insignia etiam huiusmodi centuriones usurpabant, cassidum cristris utentes, ut nullus error existeret, cum centeni milites sequerentur non solum vexillum, sed etiam centurionem, qui signum habebat in galea: quare transversas et argenteas cristas ii habebant, ut facilius a suis militibus agnoscerentur, ut Vegetius lib. II c. 13 et 16 attestatur.

CXXVI. Pedites gravis armaturae, thoracati, cum gladiis et clypeis aereis, qui praelium excipiebant, et tamquam ferreus murus perstabat: et non solum missilibus, sed etiam gladiis cominus dimicabant: hostes tamen fugientes non persequebantur, ne aciem suam ordinemque perturbarent, ut Vegetius lib. II c. 17.

CXXVII. Legionis unius signum aquila, ab aquilifero gestata; triginta autem legiones fuisse sub Trajani imperium constat, sicut et sub finem belli punici; sub imperium Julii Caesaris XVI, sub Vespasiano autem XXXVI. Traianam vero primam legionem e limite Rheni a Trajano fuisse abductam in hac expeditione dacica adversus Decebalum regem Dacorum, Wolfgangus Lazius lib. V. commentariorum reip. rom. docet, sed quae harum trium fuerit, signatim non liquet.

dentiosi Imperatului, si voru fí cu tota diligenti'a si acurateti'a in ostire.

CXXIV. Puntea a' sies'a de lemnu, aprope de port'a pretoriana, preste unu riu, pre carea calaretii si pedestrii esiendu dein castre trecu, spre a se luptá, in tienutele vecine ale inimiciloru.

CXXV. Calareti i de armatura liusiora, portandu creste in crescetulu coifureloru, dein cari un'a e, precumu se pare, coda de ipopotamu, er' alt'a dein pene de strutiu. Pentru cà codele de ipopotamu suntu forte eleganti, si demne de a se pune in crescetulu coife-loru. Care datena si panà adi se oserbeza de imperatii turcesci, donandu boiariloru natiunei sale, candui prepunu intru administrarea provincieloru, câte una coda de ipopotamu, cá se o puna de ornamentu capului de asupr'a turbanului, intru semnu de prefectura. De acea Egiptenii, deca prendu vre-unu ipopotamu, se indetoreza ai tiené cod'a pentru Imperatulu, si nece nu e liertatu nece unui privatu a tiené siesi vre-una atare coda forà involîre imperatesca. In militi'a vechia Romana centurionii inca portau atari insemne, punendu creste pre coifure, pentru cá nu cumu-va se se temple vre-una ratacire, de ora ce celi una suta de soldati aveau se urmeze nu numai flamurei, ci si centurionului, caresi avea semnulu in coifu; de acea eli aveau creste curmedîsie si argentate, pentru cá soldatii loru mai pre liusioru sei cunosca, precumu arata Vegetiu lib. II c. 13 si 16.

CXXVI. Pedestri de armatura grea, loricati, cu spate si scute de arame, carii acuprendeau batali'a, si cá unu muru de fieru stá firmu; si nu numai cu segete se luptau, ci si cu spade dein apropiare; ci nu persecutau pre inimicii fugitori, pentru cá se nu-si turbure lini'a si ordenea bataliei, precumu arata Vegetiu lib. II. c. 17.

CXXVII. Acer'a, semnulu unei legiuni, portata de acereferu. Er' legiunile sub Traianu fure, cumu se scie, 30, precumu si catrà finea belului punicu; sub imperiulu lui Iuliu Cesare 16, er' sub Vespasianu 36. Cumu cà legiunea antania fù adusa de Traianu dela marginea Renului in asta espeditiune dacica in cuntr'a lui Decebalu regele Daciloru, arata W. Laziu in lib. V alu comentaria-loru despre republic'a rom., inse carea a fostu dein aste trei, apriatu nu se scie.

CXXVIII. Silvam densissimam, intra quam hostes se abdere, et ex insidiis prodeuntes nostros intercipere poterant, et quae impedimento erant exercitui progredienti, Imperator jubet universam a militibus succidi, ut fit.

CXXIX. Secundae legionis signum, aquila intra lauream coronam.

CXXX. Aquila tertiae legionis signum, intra lauream itidem coronam: hoc tamen intererat, quod prior nullo erat ornamento conclusa, sed frondibus tantum ornata: secundam vero laurea corona cingebat, tertiae ultra laureum sertum coronis quaedam accedit; ut singulae in eum modum satis distinguerentur, et centuriones et legionarii quicunque milites suam aquilam ab aliis distinctam agnoscerent.

CXXXI. Duo Regulorum capita, Trajano augusto in castris consistenti, a militibus, qui ea succiderant, perferuntur, gratiam principis ob strenue rem gestam et praemium suscipere sperantibus.

CXXXII. Praelium atrox a romano milite cum Dacis consertum; ubi diutius pugnatum, strenue se hostibus tuentibus et dimicantibus, tandem equitatu Caesaris opportune subsidium ferente, victoria parta, licet satis cruenta, ingenti strage edita in Dacos, multisque ex iis captivis abductis. Cum autem tres legiones Romanorum militum huic pugnae interfuerint, singulaeque peditum sex millia centum, equites sexcentos vinginti sex continuerint, consequens fit, decem et octo millia et trecentos pedites, et mille octingentos sexaginta sex equites adversus Dacos hoc in certamine pugnasse: praeter auxiliares copias a sociis vel foederatis missas, quarum fortassis concordiae imagines propria in bello signa fuere. Etsi*) singuli Consulum, non amplius quam duas legiones adversus exercitus hostium etiam numerosissimos eduxerint, Imperatores tamen illarum numerum pugnaturi auxerunt, ut multitudine reficerent, quod virtus et disciplinae militaris observantia ademerat. Adde quod hostes potentiores peritioresque multo evaserant, auxerant praeter solitum copias, et demum arma, astus, et disciplinam Romanorum edocti, aliter, auctis copiis inquam erant debellandi.

CXXXIII. Jupiter fingitur subsidio Romanis adversus Dacos in praelio adfuisse, utpote cuius numen ante congressum hostium sacrificiis placas-

CXXVIII. Imperatulu demanda, cá soldatii se talie, precumu se si face, una padure intrega, in care inimicii ascundienduse poteau se incungiure pre ai nostri, esiendule dein alesiu, si carea erá spre impiedecare ostei in mersulu ei.

CXXIX. Semnulu legiunei a' dou'a, acera intru cununa de lauru.

CXXX. Acera, semnulu legiunei a' treia, erasi intru coruna lauriata, cu acea diferentia, cà cea de antaniu nu erá inchisa in nece unu ornamentu, ci numai ornata cu frundie; a' dou'a erá incinsa cu coruna de lauru; er' pre a treia, afora de corun'a de lauru, erá adausa una cununitia; câtu asia se destingeau destulu fia-care, si atâtu centurionii câtu si soldatii legiunari cunosceau pre acer'a sa de catrà altele.

CXXXI. Soldatii aducu imperatului Traianu in castre doua capete de craisiori, taliate de eli, sperandu cà voru aflá gratia si premiu la Imperatulu pentru asta portare diligente.

CXXXII. Batalia crunta intre soldatii romani si Daci, in care in delungu se luptara, inimicii aparanduse si batanduse cu taria; in urma venendu calarimea imperatesca la tempu oportun intru ajutoriu, se castigà invingerea, de si destulu de crunta, Dacii fiendu taliati cumplitu si multi dein eli dusi in captivitate. Dupa ce inse in asta lupta fure de facia trei legiunii de soldati romani, si fia-carea contienea 6100 pedestri si 626 calareti, urmeza, cà in asta batalia se batura 18,300 pedestri, si 1866 de calareti in cuntr'a Daciloru, a fora de turmele ajutoritorie tramise de la soci si federati, ale caror'a semne proprie in batalia pote cà erau iconele de concordia. Macaru cà fia-care Consule nu scoteau mai multu de doue legiuni in cuntr'a inimiciloru fia-fostu câtu de numerosi dar' Imperatii esiendu la batalia radicara numerulu acelor'a, pentru cá cu multîmea se suplenesca, ce le detragea vertutea si pazirea disciplinei militarie. La care se adauge, cà inimicii se facuse mai tari si mai intielepti cu multu, sĭ-immultîsera ostile preste datena, si in urma invetiandu-se cu armele, technele, si disciplin'a Romaniloru, de acea cautau a se bate cu osti mai mari.

CXXXIII. Joe se figureza ajutorindu pre Romani in batalia in cuntr'a Daciloru, caruia adeca in a-ante de lupta-i adusese sacrificia imblandî-

sent: et proinde credebatur Romanorum partes fovere, Dacisque adversari. Quare exporrectam dexteram versus Romanorum acies habet, quasi auxiliaturus, occulit sinistram, vultum habens ad Dacos versum sed iratum et trucem. Nisi ea virilis imago simulachrum quoddam solis sit, et per hoc significetur tempus et hora, quibus victoria parta fuit, post meridiem inquam, cum sol a meridiano versus occiduas partes incipiebat declinare: et Dacorum oculos sua acie perstringere, et quasi excaecare; Romanis autem lumine averso favere, et forsan huius rei beneficio victoria laeta successit. Nam sol ante faciem eripit visum, quare occipitium debet respicere, adversariorum impetere faciem. Ducor hac conjectura, quod alia similia simulachra in aere consistentia, circumambiente sericeo vel purpureo panno, in processu huius columnae cernuntur, et cum hic viri, al bi senis et juvenis, formâ describantur, triplicem so is statum: orientis, progredientis, et occidentis hieroglyphicè antiqui significare potuerunt.

CXXXIV. Signa Dacis in bello fuere labarus, et draco, sed qui summitate caudae et pinnis per corpus sparsis magis piscem aliquem, quam draconem referret. Arma autem, quibus in hoc certamine usi, clypei, gladii, et arcus fuere; thorax nullus, neque galea; tunicae sinuosae, licet succinctae, quae brachia tegerent, supra quas vestem aliam induebant, utrinque pendentem, et ad humeros duabus fibulis connexam, et usque ad genua demissam, non dissimilem iis, quas monachi supra tunicam gestare solent, si caputium demas, quas Itali p a t i e n t i a s, Hispani s c a p u l a r i a vocant, nisi quod Dacorum aliquanto iis breviores erant et latiores. Romani vero milites expeditiori habitu, et armis in pugna commodioribus utebantur, quibus et hostes acrius offendere, et tutius se ab illis tueri poterant.

CXXXV. Ingenuus, ut apparet, et pulcher adolescens dacus in hoc praelio strenue pugnans occubuit. Cuius cadaver ex acie raptum a suis, in castra, vel tutum aliquem locum, rogo aut sepulchro, juxta propriae gentis ritum tradendum, maximo cum moerore deducitur.

CXXXVI. Trajanus augustus, qui simul cum L u c i o praefecto huic certamini interfuit, hostibus superatis et ad internecionem caesis, castra

toria, deunde se credea, cà tiene parte Romaniloru in cuntr'a Daciloru. De acea derept'ai e intensa spre ostea romana in semnu de ajutoriu, er' stang'a sio acopere, cautandu cu faci'a catrà Daci, inse maniosa si incretîta. De nu cumu-va acea figura barbatesca e vre-una statua a' sorelui, prein care se insemneza tempulu si or'a, in care s'a castigatu invingerea, adeca dupa miedia-dî, candu sorele incepea a scapatá de la miedia-dî catrà apusu, si sagetandu cu lumin'a sa in ochii Daciloru, orecumu ai orbí, er' intorcundusi lumin'a de catrà Romani a partení acestor'a, prein care ajutoriu apoi se fia urmatu acea victoria imbucuratoria. Cà-ci sorele dein facia lià vederea, de acea se le intorca cef'a, er' catrà inimicii faci'a. La care conjectura me tragu alte figure asemenia, de arame, incongiurate cu panura de metasa seau de purpura, cari se vedu mai in incolo pre asta columna; si fiendu cà aici suntu in forma de barbatu, er' aliurea de betranu si june, de acea celi vechi poteau se fia insemnatu prein astea starea tripla a' sorelui: resarindu, purcediendu si apunendu.

CXXXIV. Semnele Daciloru in oste fura labarulu si belaurulu, care inse dupa capetulu codei si aripele depre corpu aducea mai multu cu pesce de câtu cu belauru. Er' armele, ce avura in asta ostire, erau scutu, spata, si arcu; inse forà lorica si coifu; camesiele loru senose de si sucinse, cari acopereau braciulu, er' pre de asupr'a erau imbracati cu altu vestimentu, ce de ambe partile spendiurá, si la umeri erá legata cu fibula, si ajungea panà la genuchia, asemenea celoru, ce le porta monachii presta tunica, ci forà caputiu, cari Itali le numescu p a t i e n t i a, er' ispanii s c a p u l a r i a; numai câtu ale Daciloru erau in câtuva mai scurte si mai late. Er' soldatii romani erau imbracati cu vestimente si arme mai comode pentru batalia, cu cari eli si pre inimici mai aspru-i poteau atacá, si pre sene mai liusioru a se apará.

CXXXV. Unu Dacu june, pre cumu se pare nobile, si fromosu, cade mortu luptanduse bravu in batalia. Alu caruia trupu, rapindulu ai sei dein oste, cu forte mare intristare-lu ducu in castre seau in altu locu securu, spre alu immormentá dupa ritulu natiunei sale.

CXXXVI. Traianu imperatu, carele impreuna cu L u c i u prefectulu fù de facia in acesta lupta, invingunduse inimicii si ucidienduse cumplitu,

illorum invadit, occupata praecipit diripi et a romano milite succendi.

CXXXVII. In editioribus castrorum hostilium locis, signa Dacorum labarus et draco, praelio intercepta eriguntur, simulque hostium insigniorum capita hastis affixa collocantur, quo et terror reliquis incuteretur, et Romano militi vires et animus accrescerent, hocce*) trophaeo conspecto.

CXXXVIII. Daci, qui e pugna superfuerant, fuga sibi consulentes, in silvas et loca tuta se abdunt.

CXXXIX. Romanus miles de victoria laetus hostes insequendos ratus, ulterius progreditur, Tibisco amne, mediam Daciam abluente tranato, qui nunc vulgo Tyssa dicitur.

CXL. Romani milites fluvium aliquem vadis repertis tranaturi, arma exuti et vestes, scuto superponebant, quod capite fulcientes tenebant manibus utrisque, et ita ad alteram fluminis ripam perveniebant. Signiferi autem signa trajiciebant super humeros, ut monumento praesenti antiquitatis liquet.

CXLI. Trajanus augustus e suggesto, signis assistentibus praetorianisque militibus, legatos Dacorum excipit, nihil tamen ab eo impetrarunt praeter bellum et caedem, quam adversus illos iratus moliebatur, pilum sinistra ostentans, indicem belli et furoris. Est autem pilum telum missile ferreo triangulo unciarum novem, hastili pedum quinque et semis, quod et spiculum dicebatur, quod si arte dirigeretur et virtute, et scutatos pedites et loricatos equites transverberabat. Erat et aliud pilum minus, ferreo*) triangulo unciarum quinque, hastili trium pedum et semis, quod olim verriculum et postea verutum dicebatur. Huius secundi generis, scilicet pilum minus seu verutum, existimo fuisse, quod princeps manu gestabat.

CXLII. Daci super nudum equorum dorsum equitabant, nullis stragulis aut phaleris equos ornantes, solo freno contenti.

CXLIII. Daci, incolae oppidi vel urbis finitimae, Caesarem veniunt petendae pacis causa, quorum antesignanus corona erat laurea insignitus, ut se pacificos adesse profiterentur, et proinde immunes a quibusque militum injuriis futuros. Cum autem justas pacis conditiones abnuerent, neque

intra in castrele loru si ocupandule demanda soldatîloru sei ale predá si aprende.

CXXXVII. Semnele Daciloru, labarulu si belaurulu, prensa in batalia, se redica in locurele mai inaltiate ale castreloru inimice, si de una data si capetele inimiciloru mai notabili se infigu in haste, pentru cá si in inimicii celi alalti se se bage spaima, si sî soldatulu romanu se capete mai multu curagiu, vediendu acestu trofeu.

CXXXVIII. Dacii scapati dein batalia, fugindu se ascundu in paduri si locure secure.

CXXXIX. Soldatii romani in volia buna pentru invingere, voliendu a persecutá pre inimicu, purcedu mai incolo, trecundu cu notulu preste fluviulu Tibiscu, ce curre prein miedilloculu Daciei, si astadi se chiama Tis'a.

CXL. Soldatii romani vrendu se treca cu notulu prein vadu preste unu riu, desbracandu se de arme si de vestimente, le puneau in scutu, pre care punendulu pre capu, cu amendoue mânu-le-lu tieneau panà ce treceau la cea alalta tiermure a riului. Er' semniferii treceau semnele pre umeri, precumu se vede dein acestu monumentu vechiu.

CXLI. Traianu imperatu de pre unu sugestu, de facia fiendu gard'a militaria cu semnele loru, cuprende pre tramisii Daciloru, carii inse nemica nu au impetratu dela elu, de câtu batalia si taliare, celi-o amenintia maniosu, in stang'a aratandule unu pilu, ce erá semnulu bataliei si maniei. Er' pilu erá una lance aruncatiosa, cu unu trianghiu de fieru de 9 uncie intru una ruda de $5\frac{1}{2}$ petiore, cari si spiculum se dîcea, si aruncatu cu maiestria si cu potera strabatea si pre pedestrii scutati si pre calaretii diauati. Erá inca si altu pilu mai micu, cu trianghiu de fieru de 5 uncie in ruda de $3\frac{1}{2}$ pietiore, care odiniora se numea verriculum, er' apoi verutum. De acestu genu de alu doile, adeca pilu mai micu seau verutu, mise pare, a fî fostu, celu ce-lu tienea Traianu a mâna.

CXLII. Dacii incalecau pre spatele nude ale caliloru, forà nece unu straiu seau alte ornamente, numai cu frene-le multieminduse.

CXLIII. Dacii, locuitorii vreunui opidu seau cetate dein aprope, venu se ceria pace dela Traianu; deintre carii conducutoriulu erá incinsu cu coruna de lauru, adeverindu cà suntu pentru pace, si de acea se fia scutiti de ori ce injurie militaresci. Inse, de ora ce nu s'au involîtu la conditiun

urbem arbitrio Caesaris exponerent, re infecta discedunt. Cuius rei signum, dextra Caesaris depressa et minanti similis, sinistra etiam capulo ensis adhibita.

CXLIV. Daci oppidani in extremam desperationem lapsi, armenta et pecora omnia interficiunt, ne viventia in potestatem et utilitatem hostium venirent, cunctique facto agmine, rabie potius quam ratione ducti cum Romanis confligunt, et ita miserandis fatis occumbunt, gloriose tamen pro patria, laribus, uxoribus et liberis, facultatibusque pugnantes.

CXLV. Oppidum direptum a milite et incensum, foeminis tamen et pueris clementiâ principis parcitum, militibus eos jamjam in captivitatem abducere parantibus. Ubi et dacarum foeminarum habitum, capitis ornamentum, puerorum vestimenta, antiquitatis studiosus facile colligere potest.

CXLVI. Dacorum equitatus ab exercitu Trajani interceptus, fuga salutem quaerentes, Tibiscum flumen nimis ea parte profundum trajiciunt, ubi multi submersi et suffocati, partim ad alteram fluminis ripam incolumes enatarunt. Draconarii autem superstites duo signa draconum asseruerant, quae reliquiae exercitus per aspera et montuosa loca sequerentur.

CXLVII. Equites Sarmatici in subsidium Decebali regis Dacorum venerunt, quorum corpora et equos lorica hamata tegebat, galeis in conum seu cuspidem quandam desinentibus. Est autem Sarmatia Europae regio, late patens ad*) Arcton, quae complectitur provincias hodie dictas: Poloniam, Prussiam, Russiam, Livoniam, et Moscoviae etiam portionem aliquam, quae nunc regi Poloniae maxima ex parte subsunt.

CXLVIII. Decebalus rex Dacorum, reliquiis exercitus collectis, recentibusque copiis auctis, et Sarmatico equitatu adjuncto urbem munitam, quam Romanus miles occupaverat, obsidione cinxit, in potestatem suam iterum venire posse sperans, cum praesertim copiâ esset annonae destituta. Ad muros saepe pugnatum. Daci sagittis Romanos sauciabant; Romani Dacos saxis et missilibus plerosque interimebant, et ita obsidio per aliquod tempus protracta fuit, Romanis militibus acriter se tuentibus.

CXLIX. Ne milites aliquando in tumultu praelii a suis contubernalibus aberrarent, diversis

derepte de pace, nece au vrutu a dá cetatea pre voli'a Imperatului, se intorcu forà succesu. Alu caruia semnu e derept'a Imperatului demisa, si cá amenintiatoria, er' stang'a pusa pre capulu spatei.

CXLIV. Dacii dein acelu opidu cadiendu in desperatiunea cea mai dein urma, ucidu turmele si tote vitele mai mice, cá se nu cada de vie in poterea si folosulu inimicului, si adunanduse cu totii in ceta, mai multu turbati decâtu cu mente, se batu cu Romanii, si asia pieru morte ticalosa, inse gloriosa, ostinduse pentru patria, case, mulieri si prunci, si averi.

CXLV. Cetatea ocupata se predeza si se arde, inse mulieriloru si pruncilotu se dà liertare dein grati'a Imperatului, candu soldatii erau pre acì sei duca in captivitate. Aci cercetatorii anticitatei liusioru potu cunosce si imbracamente-le mulieriloru dacice, ornatulu capeteloru, pre cumu si vestimentele prunciloru.

CXLVI. Calarimea dacica, incongiurata de ostea lui Traianu, voliendu a scapá cu fug'a, trecù prein Tisa, unde ap'a erá mai afunda, de acea multi se innecara, er' una parte ajunsera de cea alalta tiermure a' riului nevetemati. Er' dracunarii vii scapara doua semne de belauru, caror'a urmara remasîtiele ostei prein locurele aspre si muntosa.

CXLVII. Intru ajutoriulu regelui Decebalu venira si calareti Sarmatici, ale caror'a corpure si calii erau coperite cu diale, er' in capu cu coifure ascutîte. Er' Sarmati'a erá una parte a Europei, latu intensa spre nordu; care cuprendea provinciele, ce astadi se numescu: Poloni'a, Prusi'a, Rusi'a, Livoni'a, si una parte dein Moscovi'a, cari acumu cea mai mare parte suntu supuse regelui Poloniei.

CXLVIII. Decebalu regele Daciloru, adunandu remasîtiele ostiloru sale, si adangundu si calarimea Sarmatica, incinge impregiuru cetatea intarita, ce o ocupasa ostea romana, sperandu se o pota erasi reduce sub poterea sa, mai alesu cà-ci erá lipsita de proviantu. Mai de multe ori se batura acì sub muri. Dacii vulnerau cu sagetele pre Romani, er' Romanii cu pietre si lancie mai pre toti-i ucideau, si asia obsidiunea se traganá mai in de lungu, soldatii romani aparanduse cu taria.

CXLIX. Cá soldatii se nu se ratecesca candu-va de catrà socii loru in tumultulu luptei,

cohortibus diversa in scutis signa pingebant, quae ipsi digmata nominabant, auctore Vegetio, ut hic est videre, fulmina, lunas, flores, stellas, catenulas, in scutis depictas.

CL. Ariete Daci urbis obsessae muros concutiunt: interim sagittarii in eos, qui urbem tuebantur, sagittas intorquent, ne propius audeant ad muros accedere. Aries autem machina fuit, qualis hoc loco depingitur, ex trabe et capite arietino aereo confecta, cuius ictus obruebat, more arietum retro cedens. Nec est ulla tam valida turris, aut murorum ambitus adeo latus, ut, et si priores ictus fortiter sustinuerit, assiduos non vincat. Hanc machinam Poeni, Gaditanam hispanicae insulae urbem expugnantes, Romanos primo docuere, cujus rei meminit Vitruvius lib. architecturae X in hunc modum: Carthaginenses ad Gades pugnando castra posuere, cum autem castellum ante cepissent, id demoliri sunt conati. Postquam non habuerunt ad demolitionem ferramenta, sumserunt tignum, idque manibus sustinentes, capiteque eius summum murum continenter pulsantes, summos lapidum ordines dejiciebant, et ita gradatim ex ordine totam communionem dissiparunt. Postea quidam faber Tyrius*), nomine Pephasmenos, hac ratione et inventione inductus, malo statuto, ex eo alterum transversum, uti trutinam suspendit, et in reducendo et impellendo vehementibus plagis dejicit Gaditanorum muros. Arietis figura etiam extat Romae in arcu L. Septimii Severi in radicibus Capitolii. Plinius lib. VII. c. 56 inventionem arietis in muralibus machinis Epeo ad Troiam tribuit. Eius machinae vim pulchre descripsit Virgilius lib. Aeneid. II. cum ait:

— Labat ariete crebro
Jannna, et emoti procumbunt cardine postes.

Eiusdem machinae meminerunt etiam Josephus lib. III. de bello Judaico, Caesar de bello Gallico, Cicero lib. officiorum I. Livius lib. I., Vegetius lib. IV. c. 14. Ammianus Marcell. lib. XXIII., et Robertus Vulturius lib. X.

CLI. Trajanus augustus obsessis opportune adfuit, annonamque fecit inferri, fame jamjam laborantibus, navigia frumento onusta, quod saccis erat illigatum, per flumen, ut creditur, Istrum transmittens.

CLII. Trajanus augustus, per Istrum liburnicis vectus, noctu urbem obsessam ingreditur, obviam sibi factis primoribus*) ducibus, militibus, et

pre scutele loru depingeau semne diferite dupa diversitatea curtiloru, ce le numeau digmata, dupa Vegetiu, precumu se vedu aici: fulgere, lune, flori, stele, lantiuge, depinse pre scute.

CL. Dacii batu cu berbece-le murii cetatei, er' sagetatorii, cari aparau cetatea, arunca in eli sagete, cá se nu cuteze a se apropiá de muri. Er' berbece-le erá una machina, cumu se depinge aici, facuta dein grinda si cu capu de berbece de arame, cu ale caruia loviture se spargeau murii, danduse in apoi cá berbecii, candu se batu intre sene. Sî nece nu e turnu atâtu de tare, nece muru asia de latu, câtu se rabde lovituro continue, de si ar' rabdá pre cele de antaniu. Asta machina o invetiara Romanii dela Puni, candu bateau cetatea ispanica Gadi, cumu amentesce Vitruviu in lib. X. de architectura scriendu: Carthaginenii-si pusere castrele la Gades batenduse, si ocupandu mai in a-ante castelulu, se nevolîra alu derimá. Neavendu inse fiera pentru derimare, luaru una grinda, si tienenduo cu manu-le si cu capulu ei, batendu in continuu murulu de asupr'a, surpau ordinile mai dein susu ale pietreloru, si asia pre incetu stricara tota intaritur'a. Dupa acea unu fauru Tirianu, anume Pefasmenu, plecandu dein astu modu si inventu, infigundu unu sulu, dein acest'a spendiurà altulu curmedîsiu cá una cumpana, si asia retragundu si impingundu cu lovituro cumplite resipì murii Gaditaniloru. Figur'a acestei machine se vede in Rom'a pre arculu lui L. Septimiu Severu la radecin'a Capitoliului. Er' Pliniu in lib. VII. c. 56 atribue aflarea arietelui intre machinele murali lui Epeu la Troi'a: Poterea ei fromosu o descrie Virgiliu in lib. I. Eneid. unde dîce: Cade usi'a de berbecele adesu, si ustiorii se culca misicati dein tîtiene. De aceeasi machina amentescu si Jos. Flaviu in lib. III. de belulu judaicu, Cesar de belulu galicu, Cicero de oficia lib. I, Liviu lib. I, Vegetiu lib. IV. c. 14, Amm. Marcelinu lib. XXIII., si R. Vulturiu lib. X.

CLI. Traianu imperatu vene oportunu intru ajutoriu celoru obsesi, si le aduce proviantu pre candu erau asupriti de fome, tramitiendu luntri incarcate cu bucate in saci pre Dunare, precumu se pare.

CLII. Traianu imperatu venindu pre Dunare cu luntri, intra noptea in cetatea obsesa, in a-ante esiendui generarii, soldatii si iconarii cu lumina-

imaginariis cum cereis accensis super signa impositis, quae lauro erant ornata, quod virtute et constantia, adversus quoscunque hostium impetus, urbem commendatam validissime essent tutati. Quos laetus Ceesar suscipiens commendavit, bonoque animo esse jussit, subsidio militum et commeatu copioso illis relicto. Quibus post aliquot dies dimissis, iterum naves noctu conscendere parat, ut novas Dacorum copias et Sarmatarum, quae se exercitui Decebali conjungere volebant, adortus, ante opprimeret, quam utriusque exercitus vires essent conjunctae. Serta autem nautae et remiges faciunt, ut se laetos coronent.

CLIII. Antiquae biremis forma, a remigibus actae, qui partim ex romana juventute spontanei, partim ex captivis Dacis coacti, ad id munium obeundum erant adlecti. Biremis autem ex eo dicta, quod duorum remorum ordinibus ageretur,

CLIV. Arcus seu porta in honorem Trajani augusti constructa, vel saltem ornata, ad fluminis ripam, eo loco, quo vel navibus descendit, vel conscendere parabat. Supra arcum vero Mars galeatus conspicitur, bigam equorum agitans, in principis adulationem simulachrum factum, ut illius virtutem in bello parem vel communem cum Diis fore insinuarent: vel certè quod illius dei numine et ope victoriam fuerit assecutus, ita enim commentitios illos deos mortales juvare vana gentilitas credidit.

CLV. Equi, et commeatus alendo exercitui necessarius, longis scaphis per Istrum vecta, clypei, thoraces, armamenta omnis generis, et impedimenta bellica. Navarchus autem puppi insidens clavo navim gubernat.

CLVI. Biremes aliae rostris aeneis, a remigibus actae, clavo eas naucleris dirigentibus, quae partim cum nostris liburnicis conveniunt, partim dissident.

CLVII. Trajanus celeri navigatione usus, urbem ad ripam Istri fluminis a romanis militibus occupatam novo praesidio munit, arma et annonam inferri facit, ne aut inopia militum vel armorum, aut rei frumentariae, urbs in hostium potestatem veniret.

CLVIII. Trajanus augustus copias ex hac urbe in agros hostiles educit, equitatum et peditatum*) in acies et turmas distribuit, sine signis tamen procedit, aut quod repentinus hostes oppri-

rile aprense puse de asupr'a flamureloru, ce erau incinse cu lauru, pentru cà cu vertute si statoría aparase forte tare cetatea incredentiata loru in cuntr'a toturoru navaleloru inimice. Pre cari Imperatulu cu bucuria acuprendiendui, ia laudatu si imbarbatatu, lasandule intru ajutoriu soldati si proviantu destulu. De aci dupa vreo câte-va dîle, lasandui, erasi se prepara a se suí noptea pre luntri, pentru cá atacandu nouele turme ale Daciloru, si Sarmatiloru, cari volieau a se impreuná cu ostile lui Decebalu, se le sfirme, in a-ante de a se impreuná poterile ambeloru osti. Er' naierii si lopatarii facu cunune, cá se sîle puna pre capu in bucuri'a loru.

CLIII. Form'a unei luntri cu doue lopate, menata de lopatari alesi atâtu dein teneri romani voluntari, câtu si de in Daci captivi. Latinesce se numea biremis, pentru cà custá dein doue ordini de remi (lopate), cu cari se mená.

CLIV. Arcu, seau porta redicata in onorea lui Traianu, seau celu pucinu ornata, la rip'a riului, in acelu locu, unde au descensese dein nae, au erá se intre. De asupr'a arcului se vede Marte incoifatu, menandu unu caru cu doi cali; figura adausa in laud'a lui Traianu, spre a aratá, cà vertutea lui in belu e asemenea seau comune cu a dieiloru: seau cà cu ajutoriulu acelui dieu a reportatu victori'a. Cà-ci asia credea paganetatea desierta de aceli diei falsi, cumu cà potu se ajute omeniloru.

CLV. Cali, si proviantu pentru nutrirea ostei, se aducu pre Dunare in luntri lunge: scute, lorice, arme de totu genulu, si alte uneIte de batalia. Er' navarculu siedendu in partea dein apoi indereptа naea.

CLVI. Alte luntri cu rostu de arame, menate de lopatari, si indereptate de navarchi, cari parte semena cu ale nostre, parte nu.

CLVII. Traianu, prein una navigatiune rapede ajungundu la una cetate de lenga Dunare ocupata de soldati romani, o interesce, si pune a se inferí arme si proviantu, pentru cá nu cumu-va dein lips'a soldatiloru, seau armeloru, seau bucateloru se cada in mân'a inimicului.

CLVIII. Traianu imperatu, scote osti dein asta cetate in campii inimicului, imparte calarimea si pedestrimea in cete si turme, inse forà semne, seau cà volіea a impresurá iute pre inimicu si

mere, tacitusque progredi vellet, aut quod integram legionem haud nactus, legionis signum, quod alia sequebantur, anteferre dedeceat, legionariis praesidio urbibus relictis et reliquis munitis oppidis, quae expugnarat, et a Lucio praefecto abductis, qui aliunde Dacos oppugnabat. Ex auxiliariis et foederatis sociis suas copias Trajanus instaurat.

alu atacá pre ascunsu, seau cà ne avendu in de mâna una legiune intrega, nu se siedea a portá in a-ante semnulu legiunei, caruia alte nu urmau, lasandu pre legiunari intru ajutoriulu cetatiloru si altoru opide intarite, ce le ocupase, dupa cei luase dela Luciu, carele aliurea se ostiea cu Dacii. Er' Traianu-si formeza ostile sale dein socii si federatii de ajutoriu.

CLIX. Germani foederati et vectigales populo romano, vel alii populi in amicitiam Trajani augusti suscepti, commune adversus Dacos bellum suscipiunt, Caesaremque in ea profectione comitantur, praelio intersunt, nudi tamen et inermes praeter clavas, quibus durissimis ictibus adversarios feriebant.

CLIX. Germanii federati si tributari poporului romanu, seau alte popora cuprensa in amiciti'a imperatului Traianu, redica belu comune in cuntr'a Daciloru, si urmeza imperatului in acea espeditiune, lieau parte in lupta, inse nudi si nearmati afora de maciuce, cu cari loveau infricosîatu pre inimici.

CLX. Trajanus eques exercitum praeit, certiorque per exploratores factus de hostium statione, (cursu) noviter arrepto, summaque celeritate usus, antê lucis ortum somno correptos, et nihil tale metuentes, incautos opprimit. Ambulare enim celeriter et aequaliter docebantur milites romani, ita ut militari gradu, viginti millia passuum, horis quinque duntaxat aestivis, conficerent; pleno autem gradu, qui citatior erat, totidem horis, viginti quatuor millia peregisse auctor est Vegetius lib. I. c. 9.

CLX. Traianu pleca calare in a-antea ostei, si intielegundu dela sploratori de spre statiunea inimiciloru, luandu cursulu de nou si cu mare iutîme, mai in a-ante de diua, i-ajuge sii sferma fiendu inca adormiti, si forà frica si forà grige. Pentru cà soldatii romani se invetiau a amblá iute si mereu, asia câtu ver'a in pasiu militariu mergeau 20 de milia de pasi numai in 5 ore; er' cu mersu plenu, care erá mai rapede, totu in atâte ore mergeau 24 de milia de pasi, precumu adeveresce Vegetiu in lib. I c. 9.

CLXI. Sarmatici equites sagittarii, Romani exercitus virtutem formidantes, repentino terrore et incursu pavefacti aufugiunt, paucis illorum pugnantibus, pluribus cadentibus. Superasse autem simul cum Dacis eam gentem Trajanus, argumento est, et quod Sarmaticus dictus, et de Sarmatis et Dacis pariter triumphum egerit, et in numismatis antiquis huius rei monumentum extat. Fuerunt autem hi Sarmatae non ex Sarmatia Asiatica, quae longius aberat, sed Europaea, quae erat finitima, complectente, ut dixi, provincias hodie dictas: Poloniam, Prussiam, Russiam, Livoniam Litvaniam, et non exiguam portionem Moscoviae.

CLXI. Calaretii Sarmatici sagetatori, temenduse de vertutea ostei romane, fugu cuprensi de spaima pentru incursulu repentinu, pucini dein eli luptanduse si mai multi cadiendu. Er' cà Traianu si pre acestiai invinse impreuna cu Dacii, se adeveresce de acolo, cà se numi si Sarmaticu, si triumfà si de Sarmati si de Daci, precumu si in numii antici totu asemenea ocurre. Sarmatii acestia inse nu au fostu dein Sarmati'a asiatica, carea erá departe, ci dein cea europena, dein apropiare, care cuprendea, cumu am premisu, provinciele, astadi numite: Poloni'a, Prusi'a, Rusi'a, Livoni'a, Litvani'a, si una parte mare de in Moscovi'a.

CLXII. Simulachrum, ut existimo Aurorae vel Dianae,quod vel noctu vel certe sub matutinum crepusculum hic fuerit cum hoste conflictus. Nisi Deam aliquam crediderit vana gentilitas in eo sibi praelio propitiam adfuisse, vel templum aliquod fuerit, deae huiusmodi consecratum, juxta quod praelium commissum.

CLXII. Figur'a Aurorei seau Dianei, precumu mise pare, spre semnu, cà seau noptea seau in diori de diua s'a templatu ací una batalia. De nu cumu-va desiert'a paganime crediù, cà vre-una dieesa le a venitu de ajutoriu in acea lupta, seau a fostu vreunu templu santîtu acestei dieese, lenga care se templà batali'a.

CLXIII. Tertius hic fuit cum hoste congressus, in quo multi pedites Daci, equites Sar-

CLXIII. Ast'a fù a treia lupta cu inimiculu, in carea cadiura multi pedestri Daci si calareti

matea, ceciderunt, quorum occasu victoria parta. Clavis Daci in hoc certamine pugnarunt.

CLXIV. Currus hostium, annona, signis, vasis, clypeis, et gladiis onusti, in potestatem militis romani venerunt. Rotae autem currus unius, miles aliquis romanus captivus, velut alter Ixion, alligatus, multisque cruciatibus a barbaris peremptus conspicitur, qui ob saevitiam et immanitatem, quam in captivos exercebat, poenas merito, ingenti clade suscepta luerunt.

CLXV. Spectaculum miseratione dignum. Parentes senio confecti, infantes filios, ut dulce onus super humeros gestant. Matres itidem cara pignora complexae, imminentes romanos milites fugiunt, et in sylvas, saltus, locaque munitiora se recipiunt, propriae saluti consulentes. Dacarum foeminarum habitus, tunica fuit manicata, sinuosa, succincta, et usque ad talos demissa, super quam lacernas induebant, Romanorum togis parum absimiles. Velamen autem capitis, lineum tegmen fuit vittâ alligatum, et versus humeros vel dorsum pendens. Ornamentum profecto, quod gratiam, venustatem, maiestatemque pariter ferebat.

CLXVI. Daci aliquot Trajano augusto se dedentes, salutem et clementiam ab ipso consequuntur, licet illis videatur exprobare ingratitudinem, inconstantiam, et dubiam fidem.

CLXVII. Novorum castrorum munitio. Pars calcem intra cophinos seu vimineas cistas vehunt, pars scalpro ferreo et malleo lapides dedolant, pars lapides dedolatos fabris murariis ministrant, ut suo quemque loco reponant.

CLXVIII. Daci captivi e pugna abducti, manibus post terga loro revinctis, saucii sub signa securitatis ergo a militibus perferuntur.

CLXIX. Milites romani non pauci a Dacis in pugna, quae satis cruenta fuit, sauciati, ad locum, ubi signa consistebant, ut tutiorem, reducuntur, quo illorum vulnera a chirurgis exercitus curarentur, ut fit. Et cum vulneribus ligamenta deessent, Caesar singulari pietate usus, propriae vesti non pepercit, quam in lacinias concissam sauciatis partitus est, qua illorum vulnera obligarentur, caesisque in praelio aras statuit, quibus quotannis parentari jussit, teste Dione.

CLXX. C a r r o b a l i s t a e, bellicae machinae, tela longius jacientes *), a duobus mulis tractae,

Sarmatici, prein a' caror'a cadere se castigà victori'a. Intru insa Dacii se bateau cu maciuce.

CLXIV. Cara cu proviantu, flamure, vasa, scute si spate de ale inimiciloru venira in poterea soldatului romanu. Er' pre rot'a unui caru se vede legatu unu soldatu romanu captivu, cá unu altu Ixion, si intre multe torture ucisu de barbari, cari pentru crudîmea si barbari'a, ce o puneau pre captivi, cu dereptu siau luatu pedeps'a in acea mare sfermare.

CLXV. Unu spetaclu demnu de meseratiune! Parenti storsi de betranetie ducu pre umeri fili tenereli, dulce greutate. Intru asemenea mame cu prunci in bracia fugu de soldatii romani, ce se apropia, si se ducu in paduri, vali de munte sî locure mai secure, cautandu-si scapare. Portulu mulieriloru dace erá lînia manecata, senosa, sucinsa, si lunga panà la caputa, preste care imbracau una mantea, asemene toge-loru romane. Er' velitori'a capului erá de lînu, legata cu frundia, si spendiurata pre umeri si pre spate; in adeveru unu costumu, ce aratá atâtu gratie si frumosetia, câtu si maiestate.

CLXVI. Ore-cati Daci supunenduse lui Traianu, cápeta gratia si iertare dela elu, de si se vede, cà le imputa nemultiemit'a, nestatorí'a, si credenti'a cu indoiela.

CLXVII. Noua castre se formeza. Unii ducu varu in cosiarce de nuele, alti doreza pietre cu cucitu de fieru seau cu maliu, si le dau fauriloru murari, cá se le puna fia-care la loculu loru.

CLXVIII. Dacii prensi in batalia se aducu, cu mânule legate la spate si vulnerati, petrecundui soldatii romani sub flamure pentru mai mare securetate.

CLXIX. Multi soldati romani, vulnerati in lupt'a cu Daci, carea fù destulu de crunta, se aducu la loculu, unde stáu flamure-le, cá celu mai securu, pentru cá chirurgii ostei se le cureze venetari-le, precumu se sî face. Sî, fiendu cà lipseau legaturele pentru vulnere, Traianu dupa bunetatea anemei lui nece vestimentulu seu nulu crutià, ci sfasiandulu in parti l'imparti intre celi vetemati, spre a lise legá venetarile; er' celoru cadiuti in lupta, le redicà altaria, pre cari in toti ani se lise sacrifice, dupa Dione.

CLXX. C a r o b a l i s t e, adeca machine belice, trase de doi muscoi, cu cari se aruncau sa-

antiquis maximè in usu fuere. Quae per singulas centurias singulae haberi consueverunt, quibus muli ad trahendum, et singula contubernia ad armandum vel dirigendum, hoc est undecim homines deputabantur. Quanto vero maiores existebant, tanto longius et fortius tela jaculabantur. Non solum autem hae machinae castra defendebant, verum etiam in campo post aciem gravis armaturae ponebantur. Ad quarum impetum, nec equites loricati, nec pedites scutati, obsistere poterant. In una autem legione quinquaginta quinque carrobalistae esse solebant, auctore Vegetio lib. II c. 25.

CLXXI. Dacus Romano militi se dedens, dexteram dexterâ apprehendit in fidei signum.

CLXXII. Li Daci in questa quarta battaglia restano superati, altri fatti prigioni, ed altri morti accumulati l'uno sopra l'altro, altri si danno in fuga.

CLXXIII. Profligato *) Dacorum exercitu, insignique victoria parta, paucis hostium e certamine superstitibus, Trajanus augustus pro suggestu suorum militum virtutem laudat, illorumque strenue navatam operam commendat, gratiasque agit, quod illorum operâ insignem fuerit victoriam consecutus: congiarium illis proinde pollicetur.

CLXXIV. Primores Daci in bello capti, intra castrum munitum, sub fida militum custodia in triumphum Romam perducendi, asservantur. Fidelis autem custodiae signum: index militis praetoriani erectus.

CLXXV. Miles quidam in commilitonis amplexus et oscula ruit, vel quod mortuum in acie crediderit, superstitemque insperatò nunc videat, vel quod ex captivitate hostili post liminio fuerit reversus, vel certe quod fuerit aliquo insigni praemio ob res bene in conflictu gestas, aut dignitate, a Caesare donatus.

CLXXVI. Miles sacco onustus, intra quem congiarium a principe suscepit, frumentum scilicet, pecuniam, et alia huius modi, Caesaris liberalitate.

CLXXVII. Trajanus augustus in suggesto sedens loco editiori congiarium militibus viritim distribuit; singulis ob beneficium susceptum et munificentiam, Caesaris manus osculantibus. Quamvis magnum honorem Caesares impenderent, si quempiam ad manus osculationem admitterent.

gete mai de parte, forte usitate la celi vechi. Fiacare centuria avea câte un'a, la care erau asemnati muscoi de trasu, si câte una decuria, adeca unusprediece omeni spre a o armá si indereptá. Ele cu câtu erau mai mari, cu atâtu si mai departe si mai tare aruncau proiectile-le. Inse nu numai spre apararea castreloru se foloseau aste machine, ci si in campu dupa cet'a armaturei grele se puneau; caror'a nece calaretii indiauati, nece pedestrii scutati, nu poteau se resista. Er' intru una legiune se aflau câte 55 de aceste machine (tunure de caru), precumu arata Vegetiu in lib. II c. 25.

CLXXI. Unu dacu supunenduse unui soldatu romanu, dà derept'a in derept'a in semnu de crediamentu.

CLXXII. In acesta batalia a patr'a, Dacii remanu invinsi, unii predanduse, altii ucisi fiendu gramaditi unulu preste altulu, er' altii fugu.

CLXXIII. Batendu-se ostea dacica, si castiganduse victoria stralucita, asia câtu pucini inimici au scapatu dein acea batalia, Traianu imperatu de pre sugestu lauda vertutea soldatiloru sei si bravur'a ce aratara in lupta, sì le multiemesce pentru victori'a stralucita, ce o castigà cu ajutoriulu loru, promitiendule si premia.

CLXXIV. Fruntasii Daciloru, prensi in batalia, se pazescu intru unu castru tare sub fideletatea soldatiloru, spre a fí dusi la Rom'a in triumfu. Er' semnulu pazei credentiose e, aratatoriulu redicatu alu soldatului pretorianu.

CLXXV. Unu soldatu se arunca in bracia-le altuia sarutandulu, seau pentru cà-lu crediuse mortu in lupta si apoi l'aflà viu preste asteptare, seau pentru cà se reintorse dein captivitatea inimica, seau si pentru cà pote fù donatu de Imperatulu cu vre-unu premiu mai insemnatu seau cu vre-una demnetate noua, pentru bravur'a lui.

CLXXVI. Soldatu cu unu sacu pre umeri, in care bagase donariulu imperatescu, adeca bucate, bani, si alte asemenia, date dein liberalitatea imperatesca.

CLXXVII. Traianu imperatu siediendu in sugestu, in locu mai inaltu, imparte donariulu soldatiloru unulu câte unulu, fia-care sarutandu mân'a imperatului pentru beneficiulu luatu si pentru liberalitatea lui; de si mare onore aratau Imperatii, deca lasau pre ce-ne-va se venia a le sarutá mân'a.

CLXXVIII. Foeminae dacicae, manes suorum maritorum et natorum, qui in praeliis adversus Romanos occubuerant, vindictâ placare volentes, captivos milites romanos, etiam viventes, facibus saevissime exurunt, manibus loro post terga revinctis, quos facile a principe suae gentis, ut in eos conceptam rabiem exercerent, impetrarunt.

CLXXIX. Germani, aut Pannonii, vel certe gens aliqua finitima, populoque Romano foederata, vel denuo in amicitiam et gratiam recepta, commeatum exercitui Trajani, quem suplices reverentur, polliciti, onustas frumento naves per Istrum ducunt, a quibus milites acceptum in castra comportant.

CLXXX. Caesar Trajanus re frumentaria probe curata, exercitum iterum educit ex castris, pugnam cum hoste denuo initurus, qui praeteritis jacturis haud fractus, cornua superbus et insolens erigebat.

CLXXXI. Intra signa aquilae et concordiae, arietis simulachrum praecedens a signifero gestatur, rarissime in exercitu romano gestari solitum. Indicturi enim Romani cuipiam bellum, arietem per faecialem praemittebant, quem in hostium fines immitteret, vel honestam ita causam suam ostensuri, quod non nisi provocati et lacessiti bellum gerere cogerentur, et ultionis procurationem non a se, utpote qui ex mansueto et innocuo essent genere procreati, proficisci, sed ab hostium improbitate atque injustitia, indicare testatumque facere vellent; vel quod alii malunt, ut hostilem agrum suae jam praedae expositum indicarent. Quod et Pierius lib. hieroglyphicorum X testatur; utraque autem ratione Trajanus, et quod provocatus bellum gerebat, et ira percitus hostilem agrum Romanis militibus in praedam exposuerat, appositissime fecit arietis signum in acie praeferri: eo hieroglyphico suum adversus hostes animum testatus.

CLXXXII. Pons ligneus, magnis cymbis suffultus, militi per Istrum vel Tibiscum amnem trajiciendo.

CLXXXIII. Commeatus, pila scuta, galeae, et armamenta alia, cum reliquis impedimentis bellicis, curribus vecta, et ab equis, bobus acta, exercitum proficiscentem sequuntur.

CLXXXIV. Castra, ab hostibus superatis et

CLXXVIII. Mulierile dacice, vrendu a imbuná umbrele barbatiloru si fililoru loru, cadiuti in lupt'a cu Romanii, cu resbunare, ardu cu mare crudîme cu faclie aprense pre soldatii romani prensi in batalia, inca de vii si cu mânule legate la spate, pre carii prea liusioru iau fostu capetatu dela principele natiunei sale, cá sesi stempere in eli mani'a ce o aveau.

CLXXIX. Germani, au Panonii, seau orecare altu poporu vecinu si amicu poporului romanu, seau de curundu susceptu in amicitia si federatiune, aducu pre Dunare in luntri proviantu pentru ostea lui Traianu, caruia se inchina cu plecatiune, precumui promisese, er' soldatii luandu-lu in castre-lu ducu.

CLXXX. Traianu imperatu, aprovisionandusi destulu ostea cu bucate, erasi o scote dein castre la lupta noua in cuntr'a inimicului, care neinfrantu de pierderile trecute, sumetiu si arogante era-si redicà cornele.

CLXXXI. Intre semnele acerei si concordiei, semneferulu duce in a-ante semnulu berbecelui, care forte a rare ori se portá in ostea romana. Pentru cà Romanii, de câte ori inscientiau batalia in cuntr'a cui-va, prein unu f e t i a l e-i tramiteau unu ariete, pre care-lu dimiteá in tienutulu inimicului, seau cá se arate cà au causa onesta de batalia, numai provocati si vetemati cautandu a o incepe, si cà resbunarea nu dela eli, fiendu nascuti deintru una vitie blanda si nevetematoria, ci provene dein reutatea si nedereptatea inimicului; seau, precumu altii opineza, cá se inscientieze, cumu cà tienutulu inimicului de aci este espusu predatiunei. Ceea ce si Pieriu atesteza in lib. X despre ieroglife. Deci in ori care intielesu, Traianu forte bene a manifestatu, portandu in a-ante semnulu arietelui, sî cà numai provocatu porta batali'a, si cà inflacaratu de mania a concesu soldatiloru romani campii inimicului in preda; cu acestu semnu ieroglificu dechiarandusi semtiementulu catrà inimicu.

CLXXXII. Punte de lemnu, pre luntri mari redîmata, spre trecerea ostei preste fluviulu Tis'a.

CLXXXIII. Proviantu, pile, scute, galee, si alte armature, impreuna cu cele alalte recerentie belice, aduse pre cara, si trase cu cali si boi, se ducu in urm'a ostei ce purcede.

CLXXXIV. Traianu ocupa Castrele pare-

in fugam versis deserta, Trajanus occupat, cum machinis aliquot, quas Daci paraverant; militumque inibi praesidio relicto, quod locus esset natura munitus, ne ab hoste desertionis poenitente iterum occuparetur, ulterius progrediendum ratus, cum exercitu proficiscitur.

CLXXXV. De pugna denuo cum hostibus conserenda, et castris probe muniendis, Trajanus augustus, cum primoribus *) exercitus ducibus deliberat. Qua de re milites, praesentibus signis, in concione adloquitur *).

CLXXXVI. Trajanus augustus legatos Dacorum in colloquium admittit, sed induciis, quas vafre postulabant, non impetratis, qui tempus potius redimere et intercipere Caesari curabant, vacui abscedunt. Interim milites non otiosi, alii ligna caedunt, dividunt, et castris denuo muniendis perducunt; alii calcem, arenam, lapides fabris murariis ministrant.

CLXXXVII. Trajanus cum Dacis denuo congressurus, Deos sacrificio prius placandos censet: non enim licebat religioso cuiquam principi cum hoste congredi, nisi antea sacrificio eos delinisset. Sacrificat autem Trajanus velato capite, ut mos est sacerdotibus, vinum vel sanguinem mactatae victimae paterâ super aram igne flammantem infundens. Astant signa: sacerdotes et tibicines lauro coronati: camillus ingenuus adolescens minister sacrorum: ut diffusius suo loco exposuimus. — Unum hoc adnotase non alienum ab hoc loco erit: Romulum lacte, non vino, libasse, indicioque fuisse sacra ab eo instituta, in quibus non vinum sed lac adhibebatur. Numae regis posthumia lex erat: vino rogum ne inspergito. Quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitat. Profanum autem et impium habebatur, inter sacrificandum vinum offerre imputatae vitis, fulmine tactae, quamque juxta, homo laqueo pependisset, aut vulneratis pedibus calcatae, et quod circumcisis †) profluxisset, aut superne deciduo immundiore lapsu aliquo polluta fuisset; item graeca, quoniam aquam haberent, ut refert Plimius lib. XIV c. 12 et 19.

CLXXXVIII. Suovetaurilia, sacrificium in lustratione exercitus, pugna imminente fieri solitum, ex tauro, vervece et verre. Adsunt popae succincti victimas confecturi, victimarii qui illas de-

†) Aici a remasu unu cuventu, ce cu asta data nulu potemu supleni, ne avendu testulu a mâna.

site de inimicii invinsi si fugariti, impreuna cu unele machine, ce-si preparase Dacii; si lasandu acolo soldati pentru paza, fiendu loculu intaritu dela natura, pentru cá nu cumu-va inimiculu, parendui reu cà l'a desiertatu, se se intorne selu ocupe erasi, — purcede mai in colo cu ostea.

CLXXXV. Traianu imperatu se consulteza cu ducii sei celi mai de frunte in oste, de inceperea altei lupte cu inimiculu si formarea altoru castre noua. Despre care, fiendu facia flamurele, cuventeza catrà soldati.

CLXXXVI. Traianu imperatu admite la vorbire pre tramisii Daciloru, cari inse, necapetandu armistitiulu, celu cereau astute, pentru cá se castige tempu siesi er' Imperatului selu rapesca, se reintorcu desierti. Intru acea soldatii nepierdiendu tempulu, unii talia lemne, le impartu si le ducu in castre, er' altii aducu varu, arena, si pietre fauriloru murari.

CLXXXVII. Traianu, vrendu de nou a se bate cu Dacii, mai antaniu sacrifica dieeiloru spre ai imblandî; pentru cà nece unui principe religiosu nu erá iertatu a incepe batalia forà de ai fî imblanditu maî antaniu cu sacrificia. Er' Traianu sacrifica cu capulu coperitu, cumu e daten'a preutiloru, versandu de in taliariu vinu seau sange dein victim'a junghiata pre altariulu ardiendu. De facia fiendu, semnele, preutii si fluerasii incorunati cu lauru, tenerulu numitu camilu, ministrulu celoru sante, pre cumu mai pre largu amu aratatu la loculu seu. — Un'a mai lipsesce se anotàmu aici: cumu cà Romulu nu cu vinu, ci cu lapte a libatu (tornatu), precumu aratau institutele sacre ale lui, in care nu se torná vinu, ci numai lapte. Si legea lui Numa dupa acea inca suná: se nu stropesci rogulu cu vinu; nemenea indoinduse, cà acestea le a prescrisu dein lips'a vinului. Inca lucru spurcatu si blastematu se credea, a oferí la sacrificia vinu de vitie netaliata, fulgerata, seau lenga carea s'a spendiuratu ce-ne-va, seau a fostu calcata in pietiore, seau care a cursu dein semburi taliati, seau s'a spurcatu cadiendu de susu intru insu ore-ce necuratu; si vinure-le grecesci, pentru cà erau mestecate cu apa; pre cumu spune Pliniu lib. XIV c. 12 si 19.

CLXXXVIII. Suovetaurilia, seau sacrificiulu de tauru, berbece si vieru, care se facea spre curatîrea ostei apropianduse din'a de lupta. De facia-su, popii sucinsi spre a junghiá victimele, victimarii

ferunt. Vervex autem et verres laureatis dorsualibus ornati, sicut taurus sericeo.

CLXXXIX. Sacerdotes reliqui lauro coronati, rituque, ut diximus, succincti Gabino, sacrificio intersunt.

CXC. Caesar e suggesto milites adhortatur, ut fortiter se et strenue adversus hostes in praelio jamjam conserendo gerant, neque patiantur tot victorias de Dacis partas uno solo certamine perire, robore et disciplina militari ipsos praestare, suamque fortunam superiorem esse: proinde facilem victoriam futuram, quae honorem et opes conciliet.

CXCI. Sylvam densam, ne hostes, intra ipsam delitescentes, insidias iter agenti exercitui parare possent, et ut miles viam haberet commodiorem, Trajanus cunctam succidi jubet. Ubi duorum exploratorum capita, qui comprehensi fuerant, longis hastis affixa, ad aliorum proditorum terrorem publico et edito loco spectanda constituuntur.

CXCII. Trajanus eques Tibiscum amnem, ut conjectura est, per pontem ligneum magnis tignis suffultum, et intra vada firmatis, trajicit, simulque exercitus cunctus. Quem continuo a militibus succendi jubet, ne hostes per eum transitum haberent. Dubium autem, ipse Trajanus pontem fecerit, vel ab hostibus jam factum repererit. Utcunque id fuerit, facultatem illius Dacis ademit, postquam suum ipse exercitum ad alteram fluminis ripam incolumem traduxisset.

CXCIII. Daci non audentes Traianum ponte prohibere, ad montana, draconum propria signa sequentes, confugiunt, Romani autem milites interim, illorum in statione vel castris munitiones exurunt.

CXCIV. Trajanus augustus loco naturâ satis munito castrum construit, ligna militibus quibusdam caedentibus, et e sylva proxima comportantibus, quibusdam lapides, aliis in cophinis arenam et calcem fabris murariis ministrantibus, summa eo in opere diligentia et celeritate usus. Causa autem, ne hostes a tergo irruptionem aliquam facere tentarent, commeatumve in castra comportandum intercipere.

CXCV. Dacorum regulus aliquis Trajanum supplex adorat, implorat clementiam ipsi se dedens, praesentibus praefectis et tribunis, signa

spre ale aduce. Er' berbecele si vierulu suntu ornati cu vestimente de spate lauriate, precumu taurulu cu de metasa.

CLXXXIX. Celi alalti preuti suntu de facia la sacrificiu incorunati cu lauru si sucinsi dupa ritulu Gabinu, precumu amu dîsu.

CXC. Imperatulu depre sugestu indemna pre soldati, cá barbatesce se se porte in batali'a, ce acusi se va incepe, in cuntr'a inimicului, si se nu suferia intru una singura lupta a le perí atate invingeri asupr'a Daciloru, sciendu, cà si cu vertutea si cu disciplin'a militaria-i intrecu, si fortun'a inca le favoresce, de unde si victori'a le va fí liusiora aducundule onore si avere.

CXCI. Traianu demanda ase taliá de totu una padure desa, in care inimicii se potu ascunde si a face alesiu ostei in calatoria, si pentru cá soldatii se aiba una cale mai comoda. Unde se punu si capetele a doi spioni, ce fusese prensi, infipte in lancie lunge, si intru unu locu publicu si mai redicatu, de unde se se pota vedé, spre spaim'a altoru tradatori.

CXCII. Traianu trece calare preste Tisa, mise pare, pre una punte de lemnu, radîmata pre grinde mari si batute in vadure, si impreuna ostea tota; demandandu apoi, cá soldatii se o ardia, pentru cá inimiculu se nu pota trece pre ea. E indoiela inse, ore Traianu insusi o a fabricatu, seau cà o aflà facuta de inimicu. Ori-cumu se fia fostu, elu o luà dein poterea Daciloru, dupa ce-si trecù ostea nevetemata catrà cea alalta tiermure a' riului.

CXCIII. Dacii, necutezandu a impiedecá pre Traianu dela punte, fugu la munti; urmandu semneloru sale de belauru. Er' soldatii romani intru aceea ardu intariturele acelor'a in statiunea seau castrele loru.

CXCIV. Traianu imperatu edifica intru unu locu tare unu castelu, la care soldatii unii talia lemne si le aducu dein padurile mai deaprope, altii ducu piétre, altii cara arena si varu in cosiarce la faurii murari, portanduse cu tota iutiel'a si diligenti'a in acestu lucru. Er' caus'a erá, cá nu cumu-va inimiculu dein dosu se cuteze a face vre-una incursiune, seau se prenda proviantulu ce erá a se aduce in castre.

CXCV. Unu principe de ai Daciloru se inchina luí Traianu, si supunenduise-si cere liertare, fiendu de facia prefectii si tribunii, flamurele, si gardistii

astant, praetorianique Caesaris milites circumstant. A tribuno vero regulus honoris gratia deducitur.

CXCVI. Vasa lignea circulis ambientibus, quas cuppas vocamus, vinum continentia, commeatus, et arma plaustris sive carris imposita, et a mulis et bobus acta, in castra perferuntur, usui opportuno tempore exercitui futura. Ubi carrorum forma et jugorum, quibus boves ad carra vinciuntur, consideranda.

CXCVII. Praetoriani milites, et romani exercitus signa, Trajanum augustum in acie progredientem comitantur.

CXCVIII. Equitum ala Germanorum, aut gentis alicuius foederatae, subsidio Trajano augusto venientium, et in hoc proelio adversus Dacos dimicantium, qui nec froeno, nec stragulis ullis in equitando utebantur, barbaricum et jacturae plenum morem in ea re sequentes: utpote qui facile equis excuti, et ipsos vix continere aut regere sine froeno possent.

CXCIX. Peditatus Romanorum, et auxiliatorum equitatus, copias Dacorum pugnantes delent, paucis, qui se certamine subduxerant, et ad tutiora loca confugerant, cum signis aliquot draconum, servatis.

CC. Trajanus ulterius cum exercitu progressus nova castra metatur, ligna, lapides, arenam, calcem militibus sedulo fabris murariis ministrantibus.

imperatesci in pregiuru. Er' principele e petrecutu de unu tribunu in semnu de onore.

CXCVI. Vasa de lemnu cercuite, ce le dîcu latinesce cuppae. (rom. butolia), plene de vinu, proviantu, si arme pusa pre cara, ce suntu trase de muscoi sî boi, se aducu in castre pentru necesitatile ostirei la tempulu seu. Unde se pote luá a mente form'a caraloru si jugure-loru, in cari suntu prensi boii la caru.

CXCVII. Soldati de garda, si semne militaria romane insocescu pre Traianu imperatu mergundu in oste.

CXCVIII. Una aripa de calareti germani, au de alta gente federata, veniti intru ajutoriu imperatului Traianu si luptanduse in acestu belu in cuntr'a Daciloru, cari calarindu nu au nece frene, nece siele, ci urmeza una datena barbarica si plena de periclu in acestu respectu, fiendu cà pre liusioru se potu lapedá de pre cali, pre cari farà frene anevoliai potu conteni si indereptá.

CXCIX. Pedestrimea romana, si calarimea ajutatoria, luptanduse nemicescu ostile Daciloru, pucini scapandu, cari se retrasera dein batalia si fugise la locure mai secure cu vreo câte-va semne de belauru.

CC. Traianu purcediendu mai departe cu ostea, face noua castre, la cari soldatii cu diligentia lucra ducundu fauriloru murari lemne, pietre, arena si varu.

Nota. Descriptiunea ajunge panà la tabl'a XLV in miedilocu. Nrulu CLXXI lipsindu dein testulu latinu alu editiunei nostre, l'am suplenitu cu celu italianu de sub insasi tabl'a nr. XXXI.

(IX.)
TABLE CERATE.

7.

Th. Mommsen, in relatiunea sa de 26 oct. 1857 catrà Academia r. prusica dein Berlinu, despre calatori'a sa anticaria si epigrafica prein Transilvani'a, sub II, citeza si unu adeveratu diptichu, ce astadi se afla in museulu colegiului dein Aiudu, despre care inse insusi adeveresce, cà e forte vetematu si a nevolia de a se descifrá. Noi-lu publicàmu aicia de nou, pentru completarea acestei serie de table cerate, lasandu tota respunsabiletatea testului pre sufletulu editoriu. Vedi si Inscriptinnile romane in Daci'a de Ackner si Müller, pag. 135 nr. 630.

Pagin'a prima.

Lin. 1. *Inter Cassium Frontinu(m) et Iulium*
2. *Alexandrum societas prag(m)atica ex*
3. *X. Kal. Ianuarias q. p. f. Pudente et Pollione cos. in*
4. *pridie idus Apriles proximas venturas ita conve*
5. *(ni)t ut quidquid in super societati pra(es)*
6. *titum fuerit lucrum (da)mnumve acciderit.*
7. *aequis portionibus su(scip)ere debebunt.*
8. *In qua societate intuli(t Iuli)us Alexander nume*
9. *ratos sive in fructo X (qu)ingentos et Secundus*
10. *Cassi Palumbi servus a (ctor) intulit X ducentos*
11. *sexaginta. Secun(dus societati in fru)ctum et*

Pagin'a a' doua.

1. *(a)d ussum Alburno. an . . . . . (tr)ibu(etur)*
2. *In qua societate si qu(id soci infe)rant, dum Secu(ndus)*
3. *pramaticus fuerit, in d(ie) uno X unum (et q)ua*

4. *dran(tem) unum X XX(XVII)S alio inferre debebunt.*
5. *Et tempore parti(en)di (deduc)to aere alieno sive*
6. *summas. ss. sibi (rec)ip(ere sive) si quod superfuerit*
7. *dividi aequ(is partibus eaqu)e d. f. pques tipulatus est.*
8. *Cassius Fron(tinus prom)i(si)t Iul. Alexander*
9. *De qui(bus) rebus . . . . (ta)bularum signatae sunt.*
10. *Debentur Iun. Cossae X L, quos a socis. ss. accipere debebit*
11. *Act. usar 1111 Kal. April. Vero III et Quadrato Cos.*

Th. Mommsen in pag. 1 lin. 3 literele q. p. f, le esplica cu: quae proximae fuerunt, care forte bene corespundu; — lin. 9 oserbeza, cà nu e spatiu pentru quadringentos ci numai pentru quingentos; — la pag. 2 lin. 4: cà $30 \times 1\frac{1}{4} = 37\frac{1}{2}$, adeca intru una luna de 30 de dîle, calculandu pre fia-care dî câte 1 denariu si $\frac{1}{4}$ in adeveru face: 37 denari si $\frac{1}{2}$, si asia lectiunea restituta: XXXVIIS adeca 37 semis e certa; — totu acolo la cuventulu: alio, cumu cà va se dîca alter alteri, ce noue nu ne-se pare adeveratu, ci numai cà alio e in locu de usitatulu alii, prein care se intielege Secundu casariulu societatei; — er' la lin. 10: cà numele Cossae nu e destulu de certu.

Noi inca avemu indoiele si la mai multe lectiuni si suplemente de ale editoriului primu. Asia ne indoimu la pag. 1 lin. 9 in cuventulu fructo in locu de fructu dein aceeasî causa, dein care acel'asi editoriu a coresu forà temeliu in tripticulu nostru I scrip. prima pag. 1 lin. 1: Dasius Breucus in Dasios Breucos; inse D. Mommsen, deca nu facea asta corectura, nui remanea se corega de câtu Canab. in locu de Kariab, si apoi cumu si ar' fí pututu resbuná pentru ospitalitatea, ce i oam oferitu in 1 Oct. 1857 la cas'a mea, si elu a acceptatu-o in doue dîle, deca nu aflá macaru doua erate, de si neadeverate, cá se pota dîce: cà elu publica tripticulu nostru intru una copia mai buna si completa *), er' mai in diosu lectiunea mea o numesce falsa.

Io-mi recunoscu cu tota sinceritatea erorea in numele Kanab, carea singura nu o am fostu indereptatu panà la venirea ospelui mieu, de acea inse acestu ospe totu nu avea dereptu de a se plange in reportulu citatu asia de amaru in cuntrami forà nece una causa; de ora ce io aveam dereptulu de a denegá lui inca si mai multu de câtu iam denegatu, si ai dá si mai pucinu de câtu iam datu. Er' deca elu in trascriptiune a indicatu mai multe lacune de câtu mene, de acea trascriptiunea lui totu nu e mai autentica de câtu a mea, dein causa, cà tablele dela 1855 candu s'au publicatu mai antaniu, panà la 1857, candu a venitu Mommsen la mene, a patemitu forte multu, precumu au patemitu si de atunci in coce si mai multu, nefiendu io in stare de a impiedecá caderea unoru partecele de cera dein testu, de sî miam datu tota nevolienti'a de a o impiedecá si am consultatu pre mai multi cunoscutori, inse totu forà succesu.

De acea m'am si festinatu a luá copie de pre acele table numai de câtu la inceputu, panà a nu patemí stricatiune; si publicarea acelor'a e dupre acele copie, er' nu dupa starea presente a' testului in tablele amentie. Ceea ce cu asta ocasiune am vrutu a face cunoscutu, cá se nu mai fiu constrinsu a dechiará aliurea in adensu si in particulariu.

In câtu pentru suplementele aceluiasi la acestu dipticu nu voliu a me pronunciá in specia, ci lectorii nostri voru fí oserbatu, cà multe s'aru poté face almentrea, er' altele suntu forà intielesu, precumu suplementulu dein lin. ultima a' pag. 1 impreunatu cu lin. 1-a dein pagin'a a' doua De almentrea elu prein aste, ce a suplenitu, si prein cele, ce nu le a suplenitu, a aratatu, cà nece insusi nu este mai pre susu de tota imperfectiunea omenesca.

Mai adaugemu, cà in pag. 2 lin. ult. e de a se suplení: Act. DEVSAR., cá in tripticulu de sub nr. 5; si cà acestu dipticu este deintru unu anu cu tripticulu Massmanianu (vedi Nr. IV alu Archiv. pag. 73), dein a. 167 d. Chr.

Altu dipticu, seau mai bene una tabla singurateca, ce se mai afla totu in museulu colegiului dein Aiudu, si care se pare a fí inca inedita, se va publicá cu alta ocasiune.

*) „in besserer und vollständiger Abschrift.“

(VI.)

FASTI-I ROMANI.

(Urmare.)

A. u. c.		A. a. Chr.
469.	C. Claudiu Canina	
	M. Aemiliu Lepidu	285

A. u. c.		A. a. Chr.
470.	C. Serviliu Tucca	
	L. Caeciliu Metellu Denter . .	284
471.	P. Corneliu Dolabella	
	Cn. Domitiu Calvinu Maximu. .	283
472.	C. Fabriciu Luscinu	
	Q. Aemiliu Papu	282
473.	L. Aemiliu Barbula	
	Q, Marciu Philippu	281
474.	P. Valeriu Laevinu	
	Tib. Coruncaniu	280
475.	P. Sulpiciu Saverrio	
	P. Deciu Mus Pyrrhicu . .	279
476.	C. Fabriciu Luscinu II.	
	Q. Aemiliu Papu II. . . .	278
477.	P. Corneliu Rufinu II.	
	C. Iuniu Brutu Bubulcu II. . .	277
478.	Q. Fabiu Maximu Gurges II.	
	C. Genuciu Clepsina	276
479.	M'. Curiu Dentatu II.	
	L. Corneliu Lentulu . . .	275
480.	M'. Curiu Dentatu III.	
	Ser. Corneliu Merenda . . .	274
481.	C. Fabiu Dorso	
	C. Claudiu Canina II. . . .	273
482.	L. Papiriu Cursor II.	
	Sp. Carviliu Maximu II. . .	272
483.	C. Quinctiu Claudu	
	L. Genuciu Clepsina	271
484.	C. Genuciu Clepsina II.	
	Cn. Corneliu Blasio	270
485.	Q. Ogulniu Gallu	
	C. Fabiu Pictor	269
486.	App. Claudiu Crassu	
	P. Semproniu Sophu	268
487.	M. Atiliu Regulu	
	L. Iuliu Libo	267
488.	*) Numeriu Fabiu Pictor	
	D. Iuniu Pera	266
489.	Q. Fabiu Maximu Gurges III.	

A. u. c.		A. a. Chr.
	Q. Mamiliu Vitulu	265
	Bellu Punicu I.	
490.	App. Claudiu Caudex	
	M. Fulviu Flaccu	264
491.	M'. Valeriu Maximu	
	M'. Otaciliu Crassu	263
492.	L. Postumiu Megellu	
	Q. Mamuliu Vitulu II. . . .	262
493.	L. Valeriu Flaccu	
	T. Otaciliu Crassu	261
494.	Cn. Corneliu Scipio Asina	
	C. Duiliu	260
495.	L. Corneliu Scipio	
	C. Aquiliu Floru	259
496.	A. Atiliu Caiatinu	
	C. Sulpiciu Paterculu	258
497.	C. Atiliu Regulu	
	Cn. Corneliu Blasio II. . .	257
498.	L. Manliu Longu Vulso	
	Q. Caediciu	256
499.	Ser. Fulviu Paetinu Nobilior	
	M. Aemiliu Paullu	255
500.	Cn. Corneliu Scipio Asina II.	
	A. Atiliu Caiatinu II. . . .	254

Notitie diverse.

— Diaria-le dein Romania publica urmatoriulu decretu, prein care se completeza numerulu membriloru pentru Societatea literaria dein Bucuresci.

„Carolu I etc. la toti de facia si venitorin sanetate.

Asupr'a reportului ministrului nostru secretariu de statu la departamentulu instructiunei publice si a culteloru sub nr. 4980;

avendu in vedere regulamentulu pentru formarea societatei literarie romane;

apretiandu recomendarea, ce ne-se face;

amu decretatu si decretàmu:

Art. I. Suntu numiti membri ai Societatei literarie romane, pentru cultur'a limbei, spre completarea numerului de membri previdiuti de regulamentu:

Dein Romani'a de prestre Milcovu:

D. V. Alexandri. C. Negruzzi. V. Alexandrescu Urechia.

Dein Romani'a de dein coce de Milcovu:

D. J. Eliade Radulescu. A. Trib. Laurianu. C. A. Rosetti. J. C. Maximu.

---

*) In acestu anu Romanii ocupandu ânghiulu celu mai departatu alu Italiei, de acì domnira preste tota peninsul'a.

Gonat'a dein Besarabi'a, in loculu caval. Stamati incetatu dein viatia.

Art. II si celu dein urma. Ministrulu nostru secretariu de statu la departamentulu instructiunei publice si alu culteloru este insarcinatu cu esecutarea decretulni de facia.

Datu in Bucuresci, la 2 Iuniu 1867. Carolu.

— Celi alalti membri ai Societatei acesteia denumiti cu decretu de 22 Apr. 1866. Nr. 698, sunt.

dein Transilvani'a: T. C., — G. Munteanu, G. Baritiu.

dein Banatu: Mocioni, si Babesiu.

dein Maramuresiu: Dr. Hodosiu, si A. Romanu.

dein Bucovin'a: A. Hurmuzache, si Sbier'a.

dein Besarabi'a: Hajdeu (tata-lu), Stamati, Strajescu.

dein Macedoni'a: Carajani, si Cosacovici. (Romanulu etc.)

Convocarea membriloru acestei Societati pre 1 Aug. v. a. c. suna (catrà unu membru):

„Romani'a, Ministeriulu Instructiunei publice si alu culteloru, Divisiunea scoleloru Nr. 5042; 1867 Iun. 2.

Domnulu mieu! Cu una via placere me grabescu a Ve anunciá, cà Mari'a Sa Domnitoriulu, prein inaltulu decretu N. 874 a bene volîtu a convocá pentru 1 Augustu, Societatea literaria Romana.

Avendu onorea a Ve comunecá acésta, nu me indoiescu, D. m., cà respundiu la una dorentia intima a D. V., care e si dorenti'a toturoru Romaniloru, de a vedé intruniti pre barbatii eminenti dein tote partile Romaniei, spre a conlucrá pentru stabilírea si formarea limbei patriei cumune.

Asteptandu cu nerabdare acea dî frumosa, care va fi una serbatória natiunale, Ve rogu, se bene volîti ami aretá, unde si prein ce miedi-loce se Ve tramitu, câtu s'ar' poté mai curundu, sum'a necesaria pentru venirea D. V. in Bucuresci.

Primiti etc. Ministru D. Brateanu; etc.

— Regulamentulu, la care se provoca in decretu suna:

Art. 1. Se va formá in Bucuresci una Societate literaria cu misiunea speciale:

a) de a determiná ortografi'a limbei Romane.
b) de a elaborá Gramatic'a limbei Romane, si
c) de a incepe si realisá lucrarea Dictiunariului Romanu.

Art. 2. Societatea va tiené siedentie-le in palatiulu Universitatei.

Art. 3. Societatea va fi subventionata de Statu, si va avé dereptulu de a primí legate si ori ce oferte.

Art. 4. Societatea se compune, acumu pentru antani'a ora, dein urmatorii membri:

a) dein 3 membri dein Romani'a de preste Milcovu;
b) dein 4 membri dein Rom. de deincoce de Milcovu;
c) dein 3 membri dein Transilvani'a;
d) dein 2 membri dein Banatu;
e) dein 2 membri dein Maramuresiu;
f) dein 2 membri dein Bucovio'a;
g) dein 3 membri dein Besarabi'a;
h) dein 2 membri dein Macedoni'a.

Art. 5. Societatea-si va alege Presiedentele si V. presied., si Secretarii dein senulu seu.

Art. 6. Societatea pote asi immultî dupa nevolia numerulu membriloru sei.

Art. 7. Pentru asta una data, Ministeriulu Instructiunei publice si alu Culteloru, va invitá la Societate de a dereptulu pre aceli barbati dein tiere-le locuite de Romani, cari se deosebescu prein meritele si lucrarile literarie.

Art. 8. Ministeriulu Instr. publ. si alu Cult. va avé in vedere, cá la alegerea de asta data a membriloru dupa Art. 4. se fia representate fia-care dein limbele neo-latine si dein limbele Stateloru vecine, cari au avutu influentia asupr'a formatiunei limbei Romane.

Art. 9. Prim'a intrunire a Societatei va fi la 1. Aug. 1866. Sesiunea acesta va fi de 2 lune celu multu.

Art. 10. Indata dupa intrunirea Societatei, ea va formá Statutele definitive, cari voru fi supusa aprobarei Domnesci.

Art. 11. In aceste sesiuni va discutá basele, de pre cari urmeza a se elaborá Dictionariulu si Gramatic'a; va defige modulu, cumu are a se aduná materi'a si formele limbei dein tote tiere-le locuite de Romani; va decide, de catrà ce-ne si cumu se se lucreze cele doue carti dein materialu-lu adunatu.

Art. 12. Ministrulu Instr. publ. si alu Cult. va presentá membriloru dein provinciele vecine, panà la formarea budgetului ei separatu, câte # 80 spese de voiagiu si de câte # doi diurnu, er' membriloru dein Principate câte # 30 voiagiu, si # doi diurnu pre totu tempulu, câtu voru tiené siedentie-le literarie.

— Inaugurarea Societatei acesteia s'a tienutu cu pompa mare la 1 aug. v. in Bucuresci, — er' siedinti'a prima la 6 aug. totu asemenea.

Nr. VIII. va aparé in 15. Sept. a. c.

Corespundentia mica.

Editoriulu aflanduse acumu in Bucuresci, se roga a fi scusatu pentru eratele, ce s'aru aflá neindereptate.